

DORACAK PËR IDENTIFIKIMIN, NUMËRIMIN DHE RREGJISTRIMIN E LLOJEVE TË FAUNËS SË EGËR, OBJEKT GJUETIE DHE ME STATUS TË VEÇANTË RUAJTJEJE

Tiranë, më 30 Dhjetor 2016

Doracaku u përgatit nga Instituti për Ruajtjen e Natyrës në Shqipëri (INCA), në kudër të projektit “Inventarizimi për Sistemin e Monitorimit të Faunës së Egër” (SiMF), i mbështetur nga Ministria e Mjedisit (MM) dhe Agjencia Kombëtare e Zonave të Mbrojtura (AKZM).

Në këtë doracak jepen këshilla për përdorimin e Sistemit të Monitorimit të Faunës së Egër nga stafi i AKZM dhe punonjësit e AdRZM-ve, në qarqe, duke ndihmuar rangers-at për identifikimit, numërimin dhe regjistrimin e llojeve të faunës së egër, objekt gjuetie, si dhe të llojeve me status të veçantë ruajtjeje, në Shqipëri.

Proçesi i inventarizimit në terren, i llojeve të faunës së egër, është një proçes i rëndësishëm, gjatë të cilit kërkohet njohja dhe zbatimi me përpikëri i metodikave të inventarizimit nga ana e rangers-ave. Metodika e inventarizimit mundëson që të njihemi me numrin e llojeve të faunës së egër në një vend të caktuar si dhe vlerësimine numrit të popullatave, që duhet të jenë pjesë integrale e çdo programi monitorimi. Është e rëndësishme që të përdoret një metodologji e tillë që lejon regjistrimin e sa më shumë pikave në një interval kohe të caktuar, duke bërë të mundur mbledhjen e të dhënave në sa më shumë pika të pavarura.

Meqenëse rangers-at do të mbledhin shumë informacione, krahas njohjes me metodat kryesore dhe mjetet e nevojshme që duhen për kryerjen e këtij proçesit, është e domosdoshme që ata të njohin mirë biologjinë dhe ekologjinë për secilin lloje që do të monitorohet dhe inventarizohet. Për këtë, është bërë një përshkrim i morfologjisë, duke u vënë theksin në tiparet kryesore të dallimit, për secilin lloj, për habitatet, identifikimit të shenjave (gjurmë, jashtëqitje, etj), p-ërcaktimine shtigjeve dhe vendeve të përshtatshme për inventarizim apo dhe vendosjen e kamerave-kurth, etj.

Po kështu, jepen udhëzime për këqyrjen e terrenit, grumbullimin dhe regjistrimin e të dhënave në 5 formularët përkatës, të monitorimit të faunës së egër.

Kontribut i veçantë për përgatitjen e doracakut është orfuar nga: Nihat Dragoti, Goran Gugić, Mirjan Topi, Blendi Hoxha, Aleksandër Trajçedhe Elson Salihaj.

INCA, inkurajon AKZM për riprodhimin dhe shpërndarjen e doracakut për qëllime studimi, vëzhgimi, trajnimi dhe edukimi.

Contents

HYRJE	4
1. CILËT JANË LLOJET E FAUNËS SË EGËR, OBJEKT GJUETIE DHE ME STATUS TË VEÇANTË RUAJTJEJE?.....	6
a. Lista e individëve të llojeve të faunës së egër – Grupi A	6
b. Lista e individëve të llojeve të faunës së egër – Grupi B	6
2. KËSHILLA PËR IDENTIFIKIMIN DHE NUMËRIMIN E LLOJEVE TË FAUNËS SË EGËR, OBJEKT GJUETIE.....	7
2.1.Llojet folezuese.....	7
2.1.1.Kuqlla qafëgjelbër/ <i>Anas platyrhynchos</i>	7
2.1.2. Rosa e përhimë/ <i>Anas strepera</i>	7
2.1.3. Marsakja/ <i>Anas querquedula</i>	8
2.1.4. Metoda e inventarizimit gjatë periudhës së folezimit për rosat folezuese.	9
2.2.Llojet dimërues.	11
2.2.1. Rosa e kërre/ <i>Anas crecca</i>	11
2.2.2. Sqepluga/ <i>Anas clypeata</i>	12
2.2.3. Kryekuqja e madhe/ <i>Anas penelope</i>	12
2.2.4. Rosa bishtgjel/ <i>Anas acuta</i>	13
2.2.4.1.Metoda e inventarizimit për rosat gjatë sezonit të dimërimit.....	13
2.2.5. Bajza/ <i>Fulica atra</i>	17
2.2.6. Shapka e ujit/ <i>Gallinago gallinago</i>	17
2.2.7. Shapka/ <i>Scolopax rusticola</i>	18
2.2.8. Thëllëza e malit/ <i>Alectoris graeca</i>	20
2.2.9. Shkurta/ <i>Coturnix coturnix</i>	21
2.2.10. Pëllumbi i egër/ <i>Columba livia</i>	22
2.2.11. Turtulli/ <i>Streptopelia turtur</i>	23
2.2.12. Lauresha/ <i>Alauda arvensis</i>	24
3. KËSHILLA PËR IDENTIFIKIMIN DHE NUMËRIMIN E GJITARËVE (OBJEKT GJUETIE)	25
3.1.Metodologjia e monitorimit	25
4.BIOLOGJIA DHE METODOLOGJIA E NUMËRIMIT TË GJITARËVE OBJEKT GJUETIE	27
4.1. Lepuri i egër (<i>Lepus europaeus</i>)	27
4.2. Dhelpra e egër (<i>Vulpes vulpes</i>)	31
5. KËSHILLA PËR IDENTIFIKIMIN DHE NUMËRIMIN E GJITARËVE E TË SHPENDËVE, ME STATRUS TË VEÇANTË MBROJTËS.....	34
5.1.Çfarë mund të monitorohet?	34

5.2. Metodologjia dhe këshilla të monitorimit	36
6. BIOLOGJIA DHE METODOLOGJIA E NUMËRIMIT TË GJITARËVE, ME STATUS TË VEÇANTË MBROJTËS	39
6.1. Rrëqebulli i Ballkanit (<i>Lynx lynx balcanicus</i>).....	39
6.2. Macja e egër (<i>Felis silvestris</i>)	40
6.3. Ujku (<i>Canis lupus</i>).....	41
6.4. Çakalli (<i>Canis aureus</i>)	42
42	
6.5. Ariu i murrme (<i>Ursus arctos</i>)	43
6.6. Kaprolli (<i>Capreolus capreolus</i>)	44
6.7. Dhia e egër (<i>Rupicapra rupicapra</i>).....	45
6.8. Derri i egër (<i>Sus scrofa</i>)	46
6.9. Baldosa (<i>Meles meles</i>)	47
6.10. Shqarrthi/Kunadhja gushëbardhë (<i>Martes foina</i>).....	48
6. 11. Zardafi ose kunadhja gushëverdhe (<i>Martes martes</i>).....	49
6.12. Lundërza (<i>Lutra lutra</i>)	50
6.13. Pelikani kaçurel (<i>Pelecanus crispus</i>)	51
7. GRUMBULLIMI I TË DHËNAVE TË TERRENIT DHE PLOTËSIMI I FORMULARËVE	53
HAPAT QË DUHEN NDJEKUR PËR PLOTËSIMIN E FORMULARËVE	55
1. Plotësimi i formularit 1, PATRULLIMI.	55
2. Plotësimi i formularit 2, KONFLIKTET E FAUNËS SË EGËR	56
3. Plotësimi i formularit 3, KAFSHËT/SHPENDËT E VRARA	58
4. Plotësimi i formularit 4, AKTIVITETET E PALIGJSHME	60
5. Plotësimi i formularit 5, MONITORIMI I FAUNËS SË EGËR	62

HYRJE

Monitorimi i jetës së egër krijon bazën shkencore për identifikimin dhe mbrojtjen e llojeve dhe habitateve me një vlerë të veçantë natyrore si dhe për një administrim direkt dhe indirekt për një konservim të popullsisë së kafshëve të egra. Masa të drejtëpërdrejta për administrimin e jetës së egër përfshijnë për shëmbull riprodhimin, transferimin apo gjuetinë e kafshëve të egra, ndërkohë që masa indirekte përfshijnë për shëmbull përmirësimin e habitateve, parashikimin e foleve artificiale apo sigurimin e ushqimit. Një koordinim i bazuar shkencërisht dhe kontroll i administrimit direkt dhe indirekt i aktiviteteve në shkallë kombëtare, rajonale dhe lokale është i domosdoshëm për të konservuar në mënyrë të shëndetshme popullata jetike të shumë llojesh specimesh të egra. Rezultatet e një skeme monitorimi të jetës së egër mund të përdoren në mënyrë të drejtëpërdrejtë për të analizuar efektivitetin e administrimit dhe të masave konservuese dhe si rrjedhojë edhe për një përshtatje të vazhdueshme të menaxhimit të jetës së egër dhe të planeve të konservimit.

Brenda çdo skemë të veçantë monitorimi, është e rëndësishme që të njëjtat zona të mbulohen në të njëjtën mënyrë çdo vit, për të maksimizuar vlefshmërinë e krahasimeve të numërimit nga viti në vit. Në nivel kombëtar, koordinatorët kombëtarë kanë një rol kryesor në standardizimin e numërimeve dhe për këtë arsye inkurajohet caktimi i koordinatorëve kombëtarë për çdo skemë monitorimi.

Procesi i inventarizimit në terren i llojeve të faunës së egër objekt gjuetie, është një proces i rëndësishëm dhe gjatë të cilit kërkohet zbatimi me përpikëri i metodikave të inventarizimit. Njohja e cilësisë dhe dinamikës së popullatave natyrore është një element vendimtar për inventarizimin e tyre. Vështirësitë teknike dhe angazhimi i nevojshëm për të arritur këta objektiva, mund të jenë shumë të ndryshueshme në varësi të karakteristikave biologjike të çdo lloji dhe kushteve mjedisore në të cilin ata veprojnë. Metodika e inventarizimit na bën që të njihemi me numrin e llojeve të faunës së egër në një vend të caktuar në një kohë të caktuar.

Vlerësimi i numrit të popullatave duhet të jetë një pjesë integrale e çdo programi monitorimi. Është e rëndësishme që të përdoret një metodologji e tillë që lejon regjistrimin e sa më shumë pikave në një interval kohe të caktuar, duke bërë të mundur mbledhjen e të dhënave në sa më shumë pika të pavarura. Statistikisht, është më mirë të regjistrohen pesë pika të ndryshme në një interval kohor 10-ditor, sesa të numërohet e njëjta pikë pesë herë. Sa më larg të jenë pikat nga njëra-tjetra, aq më shumë ka të ngjarë që të dhënat të mund të ekstrapolohen në një rajon më të gjerë.

Për ato lloje që janë të listuara si lloje objekt gjuetie në Shqipëri, por që nuk janë të regjistruara si lloje të riprodhueshme, sigurohet vetëm statusi aktual dhe një shënim. Megjithatë, të gjitha këto lloje në fakt dimërojnë në Shqipëri apo shtegtojnë përmes vendit dhe për këtë arsye këto lloje duhet të monitorohen.

Ndër pjesët më të rëndësishme është përshkrimi i metodës së inventarizimit për secilin lloj ose grup. Në terma të përgjithshëm, metoda e inventarizimit, të përshkruara në këtë doracak, përmban: (i) informacionin që duhet të grumbullohet për secilin lloj, gjatë ekspeditave të inventarizimit; (ii) informacion mbi periudhën, kur duhet të inventarizohen llojet ose grupet përkatëse; (iii) informacion mbi intensitetin e monitorimit; (iv) informacion mbi kohën e

monitorimit; (v) informacion mbi mjetet e nevojshme për kryrjen e inventarizimit; (vi) informacion mbi teknikat përkatëse të inventarizimit; si dhe (viii) informacion mbi sigurinë personale të inventarizuesve për raste të veçanta.

Meqenëse rangers-at do të mbledhin shumë informacione, është e domosdoshme që ata të njohin mirë biologjinë dhe ekologjinë për secilin lloje, që do të monitorohet dhe inventarizohet. Për këtë, është bërë një përshkrim i morfologjisë, duke u vënë theksin në tiparet kryesore të dallimit, për secilin lloj. Përshkrimi i paraqitur është mëse i mjaftueshëm për t'i njohur rangers-at me tiparet kyç të dallimit ndërmjet llojeve. Përshkrimi shoqërohet edhe me një ilustrim cilësor të pamjes reale të llojeve që monitorohen. Gjithashtu, në këtë doracak përmenden edhe lloji i ngjashëm me llojin që përshkruhet, në mënyrë që të tërhiqet vëmendja e rangers-ave dhe të shmanget ndonjë ngatërrësë midis llojeve gjatë ekspeditave të inventarizimit.

Rangers-at, njëherazi, duhet të kenë njohuri të mjaftueshme në lidhje me vendet e qëndrimit, ushqimit, shumimit dhe të tipeve të habitateve që preferohen nga llojet që do të monitorohen. Kësisoj, në këtë doracak jepet dhe një përshkrim i habitatit për cilin lloje. Ky informacion u shërben rangers-ave për të zgjedhur shtigjet, rruginat apo dhe transektet e inventarizimit në zonat e tyre.

Njohuri bazëjepen edhe nëpërmjet një përshkrimi më të detajuar të biologjisë dhe kërkesave ekologjike të secilit lloje; si dhe një përshkrim i shkurtër i faktorëve që kërcënojnë popullatën e llojeve, mbi statusin e kërcënimit në Shqipëri dhe në nivel global. Një informacion i tillë krijon një ide mbi tendencat e popullatës së llojit përkatës në nivel kombëtar dhe global. Ky informacion, sipas llojet ndaj të cilave duhet treguar një kujdes i veçantë, dhe nëse rezultatet e inventarizimit tregojnë një tendencë në rënie të popullatës, sado të vogël, atëherë këto lloje normalisht duhet të hiqen nga lista e llojeve objekt gjuetie, për të favorizuar rimëkëmbjen e popullatës së tyre. Në tërësi, ky informacion u vjen në ndihmë rangers-ave për të realizuar një monitorim sa më të saktë dhe të besueshëm.

Rangers-at në terren duhet të sigurojnë dhe të kenë me vete pajisjet dhe mjetet e nevojshme për realizimin e procesit të monitorimit si: GPS, dylbi, harta, laptop, etj.

1. CILËT JANË LLOJET E FAUNËS SË EGËR, OBJEKT GJUEITIE DHE ME STATUS TË VEÇANTË RUAJTJEJE?

Llojet e faunës së egër janë ndarë në dy grupe, të zgjedhur në bazë të detyrimeve ligjore, duke përfshirë edhe raportimin mbi statusin e tyre, në bazë të Direktivës së Habitave dhe Shpendëve të Bashkimit Evropian. Këto grupime janë paraqitur në listat mëposhteme.

a. Lista e individëve të llojeve të faunës së egër – Grupi A

(Shpallur objekt gjuetie me vendim të Këshillit të Ministrave nr. 546, datë 07.07.2010.)

Nr.	Emri shqip i species	Emri shkencor i species	Emri anglisht i species
1	Lepur i egër	<i>Lepus europaeus</i>	European Hare
2	Dhëlpër	<i>Vulpes vulpes</i>	Red fox
3	Kryekuqe e madhe	<i>Anas (Mareca) penelope</i>	Eurasian Wigeon
4	Kuqlla qafëgjelbër	<i>Anas platyrhynchos</i>	Mallard
5	Grilla	<i>Anas crecca</i>	Eurasian Teal
6	Rosa e përhimë	<i>Anas strepera</i>	Gadwall
7	Bishtëgjela	<i>Anas acuta</i>	Notern Pintail
8	Sqepuga	<i>Anas clypeata</i>	Notern Shoveler
9	Marsatorja	<i>Anas querquedula</i>	Garganey
10	Shapkë uji	<i>Gallinago gallinago</i>	Common Snipe
11	Bajza	<i>Fulica atra</i>	Eurasian Coot
12	Thëllëzë mali	<i>Alectoris graeca</i>	Rock Partridge
13	Pëllumb i egër	<i>Columba livia</i>	Rock Dove
14	Shapka	<i>Scolopax rusticola</i>	Eurasian Woodcock
15	Turtulli	<i>Streptopelia turtur</i>	European Turtle Dove
16	Shkurta	<i>Coturnix coturnix</i>	Common Quail
17	Lauresha	<i>Alauda arvensis</i>	Eurasian Skylark

b. Lista e individëve të llojeve të faunës së egër – Grupi B

(Individët e llojeve kryesore të faunës së egër me status të veçantë mbrojtës (që nuk janë objekt gjuetie), por për të cilët do të kryhet inventarizimi dhe regjistrimi i tyre sipas protokolleve të miratuara.)

Nr.	Emri shqip i species	Emri shkencor i species	Emri anglisht i species
1	Ariu i murmë	<i>Ursus arctos</i>	Brown bear
2	Mace e egër	<i>Felis silvestris</i>	European wildcat
3	Rrëqebull	<i>(Felis) Lynx lynx</i>	Balkan lynx
4	Lundërza	<i>Lutra lutra</i>	European otter
5	Dhia e egër	<i>Rupicapra rupicapra</i>	Chamois
6	Kaproll	<i>Capreolus capreolus</i>	Roe deer
7	Baldosë	<i>Meles meles</i>	European badger
8	Ujk	<i>Canis lupus</i>	Grey wolf
9	Çakall	<i>Canis aureus</i>	Golden jackal
10	Zardafi ose kunadhja gushëverdhe	<i>Martes martes</i>	European pine marten
11	Shqarrthi ose kunadhja gushëbardhe	<i>Martes foina</i>	Beech marten
12	Derr i egër	<i>Sus scrofa</i>	Wild boar
13	Pelikan kaçurrel	<i>Pelecanus crispus</i>	Dalmatian Pelican

2. KËSHILLA PËR IDENTIFIKIMIN DHE NUMËRIMIN LLOJEVE TË FAUNËS SË EGËR, OBJEKT GJËTIE.

2.1.Llojet folezuese.

Në vendin tonë janë: Kuqla qafëgjelbër, Rosa e përhimë, Marsakja, Bajza, Thëllëza e malit, Shkurta, Pëllumbi i egër, Turtulli dhe Lauresha.

2.1.1.Kuqla qafëgjelbër/*Anas platyrhynchos*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 50-60cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 81-95cm. Rosa më e përhapur. Mashkulli ka kokë me ngjyrë të gjelbër të shndritshme, jakë të bardhë dhe gjoks ngjyrë kafe. Pjesa tjetër e trupit është gri e zbehtë. Femra është e kafenjtit me “luspa” të bardha. Në të dyja gjinitë “grada” është blu, dhe e dukshme si në pozicion qëndrimi ashtu edhe në fluturim.

Habitati: Lloj i pranishëm pothuajse në të gjitha peizazhet ligatinore, rezervuarë dhe liqenore të vendit tonë. Është rosa më e zakonshme në Shqipëri.

Biologjia riprodhuese: Folezon kryesisht përdhe. Folenë e ndërton në vende të ndryshme: si në kallamishte, në xunkthe, në pemë, në fusha, në kullota, dhe në ndonjë rast të rrallë edhe në ndërtesa. Preferon që vendfolezimi të ndodhet afër ujit, por në disa raste janë gjetur fole deri në 3km larg mjediseve ujore. Është folezues i vetmuar dhe kryesisht monogam sezonal, por gjithashtu edhe monogam i përhershëm. Inkubon 1 herë në vit 9-13 vezë, përrreth 24-32 ditë. Shpendët fitojnë aftësinë e fluturimit në moshën 50-60 ditore. Mashkulli zgjedh folenë, ndërsa femra e ndërton folenë, inkubon vezët dhe udhëheq të vegjlit. Lloj rezident ose shtegtar i distancave të shkurtra. Është aktiv gjatë ditës dhe natës.

Shtegtimi dhe dimërimi: Shtegtues dhe dimërues. Nuk shtegton në distanca të mëdha. Shtegton për shkak të kushteve të motit dhe mundësisë për të gjetur mjedise ujore të pangrira.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Rosa e përhimë, Rosa sqeplugë, Rosa bishtgjel.

2.1.2. Rosa e përhimë/*Anas strepera*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 46-56cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 78-90cm. Mashkulli është gri në kafe, me pjesën e poshtme të bishtit të zezë dhe pendëtdytësore të bardha, kurse pjesën e barkut të zbehtë. Femra i ngjan femrës së Kuqlës qafëgjelbër, por ka bark më të zbehtë dhe “gradë” të bardhë.

Habitati: Ligatinat, liqenet dhe lumenjtë e qetë të mbushur me kallamishte dhe bimë të ndryshme uji. Gjatë dimrit takohet dhe në ujërat e njelmët dhe përgjatë bregdetit.

Ushqimi: Parruazorë të vegjël uji, fara dhe pjesë të tjera bimësh.

Biologjia riprodhuese: Folezon përdhe, afër ujit. Folenë e vendos kryesisht në substrate të thata, dhe shpesh në vegjetacion të gjatë shumë vjeçar. Është folezues i veçuar. Është kryesisht monogam sezonal, megjithatë tek ky lloj është vërejtur një tendencë për monogami të përjetshme. Inkubon një herë në vit një “furrik” prej 8-12 vezësh përreth 24-26 ditë. Zogjtë çelin ndërmjet muajve prill e qershor dhe fitojnë aftësinë e fluturimit në moshën 45-50 ditore. Femra është ajo që inkubon dhe udhëheq të vegjlit. Është lloj shtegtues dhe dimërues. Çiftohet që në fund të verës ose në fillim të vjeshtës. Dimëron në Evropën Jugore dhe përgjatë Mesdheut. Shpendë nga vendet nordike dimërojnë në Shqipëri. Në pranverë shtegton përgjatë muajve shkurt - mars dhe në vjeshtë përgjatë muajve Nëntor-Dhjetor.

Shtegtimi dhe dimërimi: Shtegtues-dimërues. Dimëron në Evropën Jugore dhe përgjatë Mesdheut. Shpendë nga vendet nordike që dimëronë edhe në Shqipëri. Në pranverë shtegton përgjatë muajve Shkurt-Mars dhe në vjeshtë përgjatë muajve Nëntor-Dhjetor.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Kuqlla qafëdrejtë.

2.1.3. Marsakja/*Anas querquedula*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 37-41cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 59-67cm. Dallueshëm më e vogël se Kuqlla qafëgjelbër. Mashkulli karakterizohet nga një shirit i gjerë dhe i bardhë mbi sy, kurse femra këtë shirit e ka më të zbehtë dhe më pak të dallueshëm.

Habitati: Mjedise ujore të cekët (liqene, rezervuarë, laguna, etj) në zonat e ulëta.

Ushqimi: Parruazorë uji dhe bimë.

Biologjia riprodhuese: Folezon përdhe. Folenë e vendos në vende të thata, në mes të bimësisë së dendur barishtore afër mjediseve ujore, megjithatë në disa raste edhe më larg. Është lloj monogam sezonal. Inkubon 1 herë në vit 8-11 vezë, përreth 21-23 ditë. Zogjtë çelin në

periudhën Maj-Qershor dhe fitojnë aftësinë e fluturimit në një moshë 35-40 ditore. Femra është ajo që inkubon vezët dhe udhëheq të vegjlit. Shtegtues i distancave të largëta. Çiftohet në zonat e dimërimit. Dimëron në Afrikë, në pranverë shtegton në muajin prill dhe në vjeshtë në muajin shtator. Shihet kryesisht në grupe të vogla ose e vetmuar, pasi shumë rrallë shtegton në grupe të mëdha.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar

Lloje të ngjashëm: Rosa kërre.

2.1.4. Metoda e inventarizimit gjatë periudhës së folezimit për rosat folezuese.

▪ **Informacioni i nevojshëm që duhet të grumbulloni gjatë ekspeditave të inventarizimit.**

- Numri maksimal i meshkujve, femrave ose çifteve, në grupe ose të veçuara.
- Ku janë vrojtuar, ku folezojnë.

▪ **Numri dhe periudha kur duhet të kryeni ekspeditat.**

- *Tre ekspedita:* 1 pasqdo muaj në periudhën: fund-Marsi, fillim-Maji dhe fillim-mes Qershori.

▪ **Koha (përgjatë ditës) se kur duhet të monitoroni.**

- Herët në mëngjes, ekspedita të jetë mbyllur brenda orës 10:00.

▪ **Vendet të cilat duhen të përzgjidhni për inventarizim.**

- Të gjitha habitatet e përshtatshme për folezimin e këtyre rosave, sikurse është përshkruar më lart. Në përgjithësi, këto lloje parapëlqejnë të folezojnë në mjedise ujore me vegjetacion të dendur si kallamishte etj.

▪ **Kushtet e motit.**

- Mos kryeni inventarizimin në ditët me dukshmëri të ulët, për shkak të mjegullës, shiut ose erës.

▪ **Paisjet e nevojshme që duhet të përdorni.**

- Hartë e zonës që do të inventarizohet, me shkallë 1:25,000
- Hartë e zmadhuar që tregon pikat kryesore të referimit dhe relievin e bregut të ujit (opsionale)
- Varkë (opsionale)
- Teleskop (opsionale)
- Bëni shumë kujdes kur jeni duke punuar pranë ujit, dhe nëse është e domosdoshme të merret varkë, sigurohuni që të jenë të pranishëm bashkë me ju dhe 2 persona të tjerë, të veshur me jelekët e shpëtimit.

▪ **Shqetësimi.**

- Në zonat e vogla ku ka mundësi për t'u fshehur dhe ka pamje të mirë, skanimi sistematik i të gjithë habitatit duke përdorur teleskopin, shkakton më pak shqetësim dhe jep rezultate më të mira.

▪ **Metodologjia dhe këshilla për inventarizimin**

- Kur jeni duke vëzhguar në ujëra të qetë, vendosni në hartë kufijtë e zonës dhe shënoni rrugën e zonës së vëzhgimit.

- Ecni sa më pranë të jetë e mundur në të gjithë habitatet e përshtatshëm, duke i dhënë më shumë rëndësi kanaleve, gjireve të vegjël dhe shtrateve të kallamishteve.
- Përdorni pika vëzhgimi të përshtatshme për të numëruar llojet zhytëse në ujë të hapur.
- Mund të mos jetë e nevojshme që të vizitohet e gjithë zona, nëse mund të vëzhgohet me dylbi ose teleskop lehtësisht edhe nga distanca.
- Për të studiuar të gjithë vijën e bregut, sidoqoftë, do t'ju duhet të shëtisni në të gjithë sipërfaqen ujore pranë bregut. Nëse do të përdorni varkë gjatë vëzhgimit është e nevojshme që të jenë të pranishëm të paktën dy vëzhgues, të pajisur me jelekët e shpëtimit.
- Nëse jeni duke vëzhguar, në habitate me kullota ose kënetë, vendosni në hartë një transekt që do të ndiqni deri në 100 m largësi.
- Ecni pranë çdo kanali të pranishëm, pasi ka shpendë që mund të mos vihen re.
- Në të dy rastet ruajeni drejtimin e rrugës për në vizitën e dytë, në mënyrë që të shmangët vizita në të njëjtët vende në të njëjtën periudhë të ditës (sidomos në zonat shumë të mëdha), gjithashtu përdorni të njëjtën rrugë çdo vit.
- Identifikoni llojet dhe gjininë e individëve dhe grupeve, ose i shënoni/regjistroni individët direkt në hartë.
- Shënojeni shpendët duke ndjekur shëmbullin e mëposhtëm:
Marsakja: ♂♀ + ♂♀ + ♂ + 5♂♂ + ♀ (♂ - 1 mashkull, 5♂♂ - grup me 5 meshkuj, ♂♀ - çift etj).
- Përfshijini të gjithë grupet e mëdha, p.sh 5♂♂3♀♀ (ose thjesht shkruani numrin total të individëve), bëni kujdes që të dalloni ndryshimin midis individëve në periudhën e folezimit dhe tufave jofolezuese ose individëve dimëruar të vonë, p.sh Marsakja, e cila shfaqet vonë në periudhën e folezimit.
- Përpikuni që të shmagni numërimin e dyfishtë për shpendët, të cilët fluturojnë ose notojnë nga njëri vend në tjetrin.
- Mbani shënim drejtimin e fluturimit ose vendit të uljes për çdo shpend të parë në fluturim, sidomos në rastet kur numërimi në zonat ujore të afërta bëhet në të njëjtën ditë.
- **Interpretimi i rezultateve**
- Numërojeni llojet e mëposhtme si çifte folezuese:
- Kryekuqja e madhe, Rosa e përhimë, Rosa kërre, Rosa bishtgjel, Marsakja, Kryekuqe e mjeme dhe Sqepluga:
- 1 çift (♂♀)
- Mashkull i vetçuar (♂)
- Meshkuj në grupe nga 2 – 4 (2-4♂♂ = 2-4 çifte)
- Grup i vogël meshkujsh duke ngacmuar një femër (2-4♂♂1♀ = 2-4 çifte)
- Femra të vetçuara (♀), nëse numri i përgjithshëm i tyre është më i madh se ai i meshkujve(♂).
- Për çdo vizitë, llogarisni numrin e çifteve të çdo lloji dhe përdorni numrin maksimal të çifteve të regjistruar gjatë pesë vizitave të bëra, për të bërë krahasimin mes viteve.
- **Inventarizim i suksesit të riprodhimit (opsional)**
- Ky lloj inventarizimi nuk është i detyrueshëm, por sigurisht është vlerë e shtuar dhe jep indikatorë shtesë të rëndësishëm për menaxhimin e popullatës së llojeve folezuese.

▪ **Informacion i nevojshëm që duhet të grumbullohet gjatë ekspeditave të inventarizimit:**

- Numri i meshkujve, femrave ose çifteve, të vetmuar ose në grupe
- Numri i kllloçitjeve dhe numri i vezëve për kllloçitje
- Numri i të vegjëlve.

▪ **Numri dhe koha e vizitave**

- Dy vizita, një në fund të majit – mes Qershori dhe tjetra në mes të Korrikut. Vizita e parë, nëse është e mundur, duhet të jetë e njëjtë me vizitën e tretë për inventarizimin rosave folezuese, sikurse është përshkruar më lart.

▪ **Periudha, kushtet e motit, vendet/zonat që duhen vizituar, pajisjet, kujdesi që duhet treguar, shqetësimi.**

- Njësoj si në metodikën e inventarizimit përshkruar më sipër.

▪ **Metodologjia dhe disa këshilla**

- Përdorni të njëjtën zonë dhe rrugë vëzhgimi si në rastin e inventarizimit për popullatën folezuese më lart.
- Shënoni numrin e të gjithë rosave të vëzhguara duke theksuar gjininë e tyre dhe nëse gjenden në grupe ose individë të vetçuar.
- Shënoni gjithashtu numrin e individëve adult të vetmuar, numrin e individëve juvenil, dhe numrin e kllloçitjeve (kjo dallohet nga mosha e zogjve).
- Regjistroni moshën e zogjve si “fraksion” (psh $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$, etj) të madhësisë trupore të të rriturve.

Regjistroni vrojtimit si në shëmbullin më poshtë:

- Kuqlla qafëgjelbër: ♀ + 8 ($\frac{1}{4}$) - femër, duke udhëhequr 8 të vegjël në madhësinë e çerekut të trupit të saj. Ose
- Kuqlla qafëgjelbër: ♀ + 8 ($\frac{3}{4}$) femër, duke udhëhequr 8 të vegjël në madhësinë e tre çerekut të trupit të saj.

Për secilin lloj, raportoni produktivitetin, si numërin maksimal të të vegjëlve në madhësinë e tre çerekut të trupit të të rriturit (moshë përreth 3 javore) që janë parë në njërën prej vizitave, pjesuar me numrin total të çifteve riprodhuese që është përfutur nga monitorimi i mëparshëm (inventarizimi i popullatës folezuese për secilin lloj).

2.2.Llojet dimërues.

Në vendin tonë llojet e rosave qëdimërojnëjanë: Rosa kërre, Rosa sqeplugë, Kryekuqja e madhe, Rosa bishtgjel, Shapka dhe Shapka e ujit. Rasti i Marsakesështëi veçantë,pasi ajo shihet, përgjithësisht, në numër më të madh, përgjatë muajit Mars.

Përgjatë sezonit të dimrit, për këto lloje, por edhe për llojet të cilat janë edhe folezuese, metoda e inventarizimit është e njëjtë.

2.2.1. Rosa e kërre/Anas crecca

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 34-38cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 53-59cm. Rosa më e vogël në Shqipëri. Mashkulli është kryesisht bojëhiri dhe ka një rrip të bardhë përgjatë ijeve, pjesa poshtë bishtit është e verdhë, koka ngjyrë gështenjë me vijë të errët të syrit. Femra është e kaftë me “luspa” të errëta.

Habitati: Pothuajse në të gjitha ligatinat kryesore bregdetare te vendit tonë, si dhe më rrallë në ndonjë mjedis liqenor.

Ushqimi: Insekte ujore dhe larvat e tyre, kërmijnj, fara dhe pjesë bimësh.

Biologjia e riprodhimit: Ky lloj nuk folezon në Shqipëri. Rosa kërre folezon në Evropën Veriore dhe në Shqipëri është lloj dimëruës.

Shtegtimi dhe dimërimi: Lloj joshtegtues, shtegtues dhe dimëruës. Shpendët e Evropës Veriore dimërojnë në Shqipëri. Në pranverë shtegton përgjatë muajve Mars-Prill, dhe në vjeshtë përgjatë muajve Shtator-Nëntor.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Kryekuqja e madhe, Rosa pikaloshe.

2.2.2. Sqepluga/*Anas clypeata*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 44-52cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 73-82cm. Kjo rosë ka sqep të gjerë në formën e lugës. Mashkulli ka kokë ngjyrë jeshile, gjoksin dhe pjesën e poshtme të barkut të bardhë dhe ijet ngjyrë gështenjë. Femra e këtij lloji i ngjan femrës së Kuqlës qafëdrejtë, por dallohet nga sqepi më i gjerë.

Habitati: Pothuajse në të gjitha ligatinat kryesore bregdetare te vendit tonë, si dhe më rrallë në ndonjë mjedis liqenor.

Ushqimi: Parruazorë uji dhe fara.

Folezimi: Deri më sot nuk është vërejtur të folezojë në Shqipëri. Folezon përdhe, afër ujit. Lëshon 8-12 vezë. Inkubon një herë në vit dhe zogjtë çelin ndërmjet muajve Mars-Qershor.

Shtegtimi dhe dimërimi: Shtegtues. Dimëron në Evropën Jugore dhe përgjatë Mesdheut.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Kuqla qafëgjelbër, Rosa bishtgjel.

2.2.3. Kryekuqja e madhe/*Anas penelope*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 42-50cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 71-85cm. Mashkulli ka kokë ngjyrë gështenje me ball të zverdhur lehtë, puplaja e trupit është kryesisht gri dhe pjesa e poshtme e bishtit e zezë. Një njollë e madhe e bardhë në pjesën e sipërme të

krahëvedallohet në fluturim. Femra është e kuqërremtë, me një larmi pendësh të errëta, veçanërisht në kokë, çka e bën të duket e errët.

Habitati: Takohet thuajse në të gjitha ligatinat bregdetare të vendit tonë si dhe në liqenet kryesore.

Ushqimi: Krustace, insekte uji dhe larvat e tyre, fara dhe pjesë të gjelbëra bimësh.

Folezimi: Folezon përdhe. Lëshon 8-9 vezë. Inkubon një herë në vit dhe zogjtë çelin ndërmjet muajve Prill-Qershor.

Shtegtimi dhe dimërimi: Dimëron në Evropën Jugore dhe në Mesdhe, përfshirë vendintonë. Në pranverë shtegton përgjatë muajve Mars-Prill, dhe në vjeshtë në muajt Shtator-Nëntor.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Rosa kërre.

2.2.4. Rosa bishtgjel/*Anas acuta*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 51-62cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 79-87cm. Mashkulli, pendët qëndrore të bishtit i ka të gjata, kokë dhe zverk të kafenjtë, gjoks dhe qafë të bardhë, nga e cila del një vijë e bardhë që depërton në dy anët e kokës. Femra i ngjan femrës së Kuqlës qafëgjelbër, por ka sqep gri.

Habitati: Takohet pothuajse në të gjitha ligatinat kryesore bregdetare të vendit tonë.

Folezimi: Ky lloj nuk folezon në Shqipëri. Folezon në pjesën veriore të globit dhe në vendin tonë është lloj dimëruar. Folezon përdhe. Lëshon 7-9 vezë. Inkubon një herë në vit dhe zogjtë çelin ndërmjet muajve Prill-Qershor.

Shtegtimi dhe dimërimi: Shtegtues. Dimëron në Evropën Jugore dhe në Mesdhe, në pranverë shtegton përgjatë muajve Shkurt-Prill dhe në vjeshtë përgjatë muajve Shtator-Nëntor.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Kuqla qafëgjelbër.

2.2.4.1. Metoda e inventarizimit për rosat gjatë sezonit të dimërimit

▪ **Informacioni që duhet të grumbulloni gjatë ekspeditave të inventarizimit:**

- Numri i përgjithshëm i individëve për çdo lloj të pranishëm.
- Vendndodhja e saktë ku u numëruan.

▪ **Numri i ekspeditave dhe periudha, kur duhet t'i kryeni**

- Nevojiten 4 ekspedita, 1 ekspeditë për çdo muaj, në periudhën nga fillim i Nëntorit deri në fund të Shkurtit.
- Ekspedita më e rëndësishme është ajo e mesit të Janarit e cila korespondon me “Censusin Ndërkombëtar të Shpendëve të Ujit”.
- Preferohet që inventarizimi të kryhet përgjatë orëve të paradites, dhe të shmangen ditët me mot të keq dhe dukshmëri të ulët.

▪ **Kushtet e motit**

- Preferohet që zonat të vizitohen në datat e parapërcaktuara, sidomos në rastin e censusit të mes-Janarit.
- Nëse kushtet e motit në këto data janë të papërshtatshme (dukshmëri e ulët përshkak të mjegullës, erës ose shiut), atëherë kryeni një numërim tjetër sa më afër datave të parapërcaktuara.

▪ **Zonat e inventarizimit**

- Në të gjitha habitatet e përshtatshme (shih përshkrimin për secilin lloj).

▪ **Pajisjet**

- Teleskop
- Hartë me zmadhim 1:25,000 e zonës që do të studiohet
- Bllok shënimesh për terren dhe dy lapsa
- Formati i regjistrimit
- Numërues elektronik (opsionale)

▪ **Këshilla për sigurinë personale**

- Lajmëroni gjithnjë një person të besueshëm për vendin ku ndodheni dhe për kohën se kur do të ktheheni.
- Sigurohuni që ai/ajo të dijë sesi të veprojnë në rast se ju vonoheni.
- Kontrolloni me kujdes nëse gjatë punës mund të rrezikoheni nga ndonjë baticë.
- Bëni kujdes se mos rrëshqisni në pellgjet e kënetave me ujë të kripur, të cilat mund të mos jenë të dukshme nga prania në to e bimësisë dhe sedimenteve të imta.

▪ **Shqetësimi**

- Shmagni shqetësimet e panevojshme për shpendët, pasi nëse ata ndryshojnë vendodhje, mund të ngatërrohet numërimi.

▪ **Metodologjia dhe këshilla praktike:**

- Për t'u siguruar, se të dhënat e grumbulluara mund të përdoren për të vlerësuar popullatat dhe trendet e llojeve në nivel kombëtar, duhet që inventarizimi të sinkronizohet me

numëruesit e zonave të tjera të vendit, pra duhet të kryeni monitorime në të njëjtat ditë. Kjo mënyrë shmang mundësinë e numërimit të dyfishtë ose mosnumërinin i një pjese të shpendëve dimërues.

- Zonat e mëdha si psh pjesa shqiptare e liqenit të Ohrit, duhet të ndahen në sektorë me sipërfaqe më të vogël, në mënyrë që secili prej tyre (sektorëve) të mund të numërohet nga një person i vetëm (ose 2) brenda të shumtën 4 orëve.
- Vendosni drejtëza imagjinare për ndarjen e sektorëve nga njëri-tjetri. Pikat e këtyre drejtëzave mund të jenë objekte të ndryshme të qëndrueshme në terren, si psh një pemë, një majë kodre, një shkëmb një ndërtesë etj.
- Zakonisht këto sektorë janë përcaktuar më herët, pasi në Shqipëri censusi i shpendëve të dimrit kryhet prej vitesh në të gjitha ligatinat dhe liqenet kryesorë të vendit. Por në rast se një zonë e caktuar (lgatinë, liqen etj), nuk është përfshirë në censuset e mëhershme, pra do të kqyret për herë të parë, atëherë pëcaktoni sektorët sikurse është shpjeguar më lart.
- Ndryshimi i kufijve ekzistues të sektorëve për zonat e inventarizuara më herët, mund të jetë i nevojshëm vetëm në rrethana të caktuara. Zakonisht në rastet kur zona e habitatit ligatinor ndryshon, psh në rastin kur është hapur një gropë e thellë për marrjen e zhavorit ose në rastet kur ndodhin investime të mëdha të cilat afektojnë shpërndarjen e shpendëve në mjedisin ujor.
- Në rast se ndodh ndonjëherë ndryshimi i sektorëve ose pikave të numërimit atëherë, është e nevojshme që këto ndryshime të reflektohen në hartat dhe në materialet përkatëse, në mënyrë që të gjithë numëruesit të informohen.
- Siguroni gjithmonë leje paraprake për të hyrë në pronat private. Zakonisht mund të mjaftoheni me një shpjegim të përgjithshëm të punës që do të bëni, por në raste të tjera, si psh rezervate private, ose zona private sikurse është rasti i kriporës së Nartës, mund t'ju duhet një letër nga institucioni përkatës që justifikon hyrjen tuaj në këtë territor.
- Bëni kujdes që të ndiqni udhëzimet e zotëruesit të zonës/territorit që do të numëroni. Për shembull në rastin e Nartës është thelbësore që të mos krijohet asnjë ndotje në vaskat e kriporës etj.
- Zgjidhni pika numërimi që krijojnë avantazh në vrojtimin e sipërfaqeve të caktuara, dhe që janë relativisht lehtësisht të arritshme, pa vënë në rrezik veten nga kalimi nëpër terrene të vështira.
- Kushtojini vëmendje të veçantë, peizazhit dhe elementëve të veçantë që ndodhen në të, në mënyrë që të siguroheni se gjatë lëvizjes në një vendodhje të re nuk do të rinumëroni të njëjtën zonë.
- Mbani shënime për të gjithë shpendët që lëvizin ndërkohë që ju numëroni (sidomos për vendin ku shkojnë), në mënyrë që të mos i numëroni dy herë ose të harroni t'i numëroni.
- Sigurohuni që e gjithë zona të kontrollohet dhe kushtojini rëndësi të veçantë bregut ujor dhe bregut me shtrat kallamishtesh, pasi shpendët mund të fshihen në këto pjesë.
- Ju duhet të shënoni vetëm llojet e shpendëve që vëzhgoni, llojet e fshehura nuk duhet të shënohen. Nëse një grup i madh shpendësh largohet nga fushëpamja, psh një tufë rosash shihet të fluturojë në një mjedis tjetër ujor, ku nuk ka pamje, atëherë duhet të shënohet numëri i vlerësuar i individëve të grupit që u fsheh, me shpjegimin “vlerësim”, çka lejon të

kuptohet se numëri nuk është plotësisht i saktë (i numëruar) por pjesërisht i saktë, pra i “vlerësuar”.

- Çdo pjesë e veçantë e zonës (psh një rrugë që shmang shqetësimin e shpendëve) duhet të dokumentohet në mënyrë që të përdoret sërish në numërimet e ardhshme. Rruga që zgjidhet duhet të sigurojë një fushëpamje të gjerë të zonës që do të inventarizohet.
- Kufijtë e besueshmërisë së shumicës së dylbive shkojnë deri në 500 m largësi, prandaj në rastet kur shpendët ndodhen larg dhe sidomos kur llojet gjenden në tufa të përziera, këshillohet përdorimi i teleskopit.
- Është e rëndësishme që të regjistrohet me saktësi mënyra e numërimit, sidomos nëse kushtet e motit dhe shikueshmëria kanë qenë jo të favorshme ose shqetësimi ka shkaktuar largimin dhe fluturimin e shpendëve në një zonë tjetër. Nëse ju duhet të përdorni dhe t'i referoheni të dhënave të marra gjatë numërimit, duhet patjetër të vlerësoni saktësinë e numërimit të bërë.
- Bëni kujdes të shënoni vetëm shpendët që shihni dhe jo shpendët që hamëndësoni që mund të ndodhen aty dhe ju nuk i shihni.
- Fillimisht nisni të numëroni shpendët të cilët janë në grupe të vogla dhe të shpërndara gjerësisht në mjedisin ujor, më tej filloni numërimin/vlerësimin për grupet e mëdha të shpendëve.
- Fillimisht numëroni 5 ose 10 individë, më tej në mendjen tuaj ndajini këta individë si 1 grup i vetëm, dhe më tej, vazhdoni të numëroni numrin total të grupeve në një grumbullim të madh shpendësh. Jo rrallë herë, në disa mjedise ujore në vendin tonë, ka grumbullime mbi 1000 shpendë të të njëjtit lloj. Në raste të tilla madhësia e grupit mund të jetë nga 50-100 individë/grup.
- Numëroni vetëm shpendët që përdorin mjedisin ujor përkatës dhe jo shpendët që i shihni të fluturojnë rreth tij.
- Nëse një numër i madh shpendësh janë duke lëvizur, ose shfaqin shënja që tregojnë se së shpejti do të lëvizin (për shkak të shqetësimit), atëherë ndiqni hapat e mëposhtëm, për të kryer një numërim të përafërt:
 1. Bëni një numërim të shpejtë, të përgjithshëm të grupit të shpendëve që mund të lëvizë së shpejti (pa i ndarë në lloje).
 2. Bëni një vlerësim të shpejtë mbi raportin e llojeve.
 3. Filloni me llojet më të zakonshme; nëse të gjithë shpendët largohen, ju mund të arsyetoni vetë për pjesën tjetër (p.sh nëse vihet re se Kuqla qafëgjelbër është dyfish më e zakonshme se Rosa e përhimë, ky është një informacion shumë i vlefshëm).
 4. Nëse nuk është e mundur t'i identifikoni llojet, shënojin shpendët si “të paidentifikuar” ose me një kategori të caktuar, psh lloj i paidentifikuar “*Anas sp.*”.
 5. Nëse nuk mund të jeni të saktë, tregohuni të ndershëm! Numëroni vetëm shpendët që përdorin mjedisin ujor përkatës dhe jo shpendët që i shihni të fluturojnë rreth tij.
 6. Përdorni bllok shënimesh gjatë punës në terren; transpozoni të dhënat që merrni nga numërimi sa më shpejt të jetë e mundur, në bazat e të dhënave kompjuterike.

2.2.5. Bajza/*Fulica atra*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 36-42cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 70-80cm. Lehtësisht e dallueshme nga puplaja e saj tërësisht gri në të zezë dhe balli i bardhë. Të rinjtë janë të kafenjtë me fyt të zbehtë.

Habitati: Lloj shumë i zakonshëm. Takohet pothuajse në të gjitha mjediset e mëdha ligatinore dhe liqenore (përfshirë edhe rezervuarët artificialë) të vendit tonë.

Folezimi: Folezon kryesisht në platforma notuese, të cilat ankorohen në degë ose brenda xunktheve. Gjithashtu folezon përdhe në zona begdetare, herë pas here edhe në shkurre dhe pemë të vogla ose në ujë të hapur në sipërfaqe ujore të cekëta; riprodhues i vetmuar; monogam sezonal; 1-2 inkubime në vit; lëshon: 5-10 vezë, periudha e riprodhimit: 21-25 ditë; të vegjlit puplohen brenda 56 ditëve. Tek ky lloj, foleja ndërtohet nga të dy partnerët po ashtu edhe inkubimi dhe udhëzimi i të vegjëlve. Në Shqipëri është lloj rezident, dhe shihet përgjatë gjithë vitit. Mbërrin në vendin e riprodhimit në periudhën midis fund Janarit dhe fund Shkurtit. Ky lloj është kryesisht aktiv gjatë ditës dhe në muzg.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Metoda e inventarizimit

Në hartën e zonës suaj të monitorimit, përcaktoni fillimisht habitatet e përshtatshme për inventarizimin e Bajzës. Zgjidhni me kujdes transektet/shtigjet për kampionim/inventarizim në mënyrë që të kalojnë nëpërmjet habitateve më të përshtatshme për këtë lloj, dhe përshkuani këto shtigje duke marrë për bazë informacionin më poshtë:

▪ Informacioni që duhet të grumbullohet:

- Numri maksimal i meshkujve, femrave ose çifteve, në grupe ose të veçuara për secilin lloj.

- Vendi i saktë ku janë vrojtuar, numëruar apo ku folezojnë.

▪ Numri i ekspeditave dhe periudha kur duhet të kryen:

- 1 vizitë çdo muaj në periudhën nga mesi i Prillit deri në mesin e Qershorit.

▪ Koha (përgjatë ditës) se kur duhet të monitorohet:

- Herët në mëngjes, ekspedita të jetë mbyllur brenda orës 10:00.

▪ Kushtet e motit:

- Nuk duhet monitoruar kur dukshmëria është e dobët, ose në rastet kur fryn erë e fortë.

2.2.6. Shapka e ujit/*Gallinago gallinago*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 23-28cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 39-45cm. Pupilajë të kaftë me shirita të errët. Trup të ngjeshur me sqep të gjatë. Barku është i bardhë dhe pa shirita, ndryshe nga Shapka e madhe e ujit, e cila dhe barkun e ka me shirita të errët.

Ndryshon nga Shapka e vogël e ujit nga trupi i saj më i madh, sqepi më i gjatë dhe shiriti i zbehtë përmes gjithë kurorës.

Habitati: Takohet në peizazhe të hapura dhe gjysëm të hapura të llojeve të ndryshme, duke filluar nga zonat ligatinore, kënetore, moçalore. Takohet pothuajse në të gjitha ligatinat bregdetare të vendit.

Ushqimi: Ushqehet kryesisht me krimba, që i gjen duke gërmuar tokën me sqepin e saj të gjatë.

Biologjia riprodhuese: Ky lloj nuk folezon në Shqipëri. Folezon përdhe. Lëshon 4 vezë, inkubon 1-2 herë në vit dhe zogjtë çelin në periudhën Prill-Korrik.

Shtegtimi dhe dimërimi: Shtegtues. Në pranverë shtegton përgjatë muajve Shkurt-Prill dhe në vjeshtë përgjatë muajve Gusht-Nëntor.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Shapka e madhe e ujit, Shapka e vogël e ujit, Shapka.

Metodologjia dhe këshilla të inventarizimit

- Në hartën e zonës suaj të monitorimit, përcaktoni fillimisht habitatet e përshtatshme për inventarizimin e Shapkës së ujit.
- Zgjidhni me kujdes transektet/shtigjet për kampionim/inventarizim në mënyrë që të kalojnë nëpërmjet habitateve më të përshtatshme për këtë lloj.
- Ecni me kujdes përgjatë shtigjeve të përcaktuara, ndaloni herë pas here në pika të caktuara dhe skanoni me dylbi ose teleskop hapësirat e përshtatshme ku shpendi mund të qëndrojë për të kërkuar ushqim.

▪ **Informacioni që duhet të grumbullohet:**

- Numri total i individëve të vërejtur dhe vendndodhja e saktë.

▪ **Numri i ekspeditave dhe periudha kur duhet të kryen:**

- 1 vizitë çdo muaj në periudhën në periudhën Nëntor-Shkurt.

▪ **Koha kur duhet të monitorohet:**

- Përgjatë ditës, preferohen orët e paraditës.

▪ **Paisjet e nevojshme për të kryer inventarizimin:**

- Dylbi, teleskop, bllok shënimesh.

2.2.7. Shapka/*Scolopax rusticola*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 33-38cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 55-65cm. Në madhësinë e pëllumbit, me puplajë të kafenj të me shirita të errët. Shirita të gjerë të errët në kokë.

Habitati: Pyje gjethegjërë, të përzierë dhe halorë. Preferon pyje lymorë, si dhe pyje lisi e shkoze, pyje të lagështa halorë, pyje me shtresa drurësh të moshave të ndryshme me hapësiraetj.

Ushqimi: Ushqehet kryesisht me krimba, insekte dhe larvat e tyre, të cilat i gjen poshtë gjetheve të rëna dhe në tokë të butë dhe të lagësht.

Bilogjia riprodhuese: Ende nuk është hasur si folezues në Shqipëri, megjithëse mund të folezojë. Folezon përdhe. Folenë e ndërton zakonisht në bazën e një peme, në një mjedis të mbuluar me gjethe të thata. Është femra ajo që zgjedh vendin e folezimit. Lëshon pothuajse gjithmonë 4 vezë, inkubon e vetme 1-2 herë në vit, përrreth 22 ditë dhe zogjtë çelin në periudhën mars-gusht. Zogjtë puplohen tërësisht në moshën 30 ditëshe, dhe udhëhiqen nga femra deri në një moshë 5-6 javëshe. Ky lloj është shtegtues i distancave të shkurtra. Mbërrin në territoret e folezimit ndërmjet fillimit të Shkurtit dhe fillimit të Prillit. Është aktiv gjatë muzgut dhe natës. Mashkulli fluturon për t'u ekspozuar në muzg dhe në orët e para të mëngjesit. Fluturimi i ekspozimit në muzg zgjat nga 0.5-2 orë, ndërsa në agim zgjat me orë të tëra.

Shtegtimi dhe dimërimi: Shtegtues. I pranishëm, gjithashtu, gjatë dimrit. Në pranverë shtegton përgjatë muajve Shkurt-Prill dhe në vjeshtë në muajt Tetor-Dhjetor.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Shapka e ujit, Shapka e madhe e ujit.

Metodologjia dhe këshilla të inventarizimit

Ky lloj inventarizohet përgjatë ditës dhe përgjatë natës:

- Në hartën e zonës suaj të monitorimit, përcaktoni fillimisht habitatet e përshtatshme për inventarizimin e Shapkës.
- Zgjidhni me kujdes transektet/shtigjet për kampionim/inventarizim në mënyrë që të kalojnë nëpërmjet habitateve më të përshtatshme për këtë lloj.
- Transektet duhet të kenë formë trekendore dhe gjatësi minimale të paktën 3 km (nëse është rasti).
- Përshkruani transektet e inventarizimit fillimisht përgjatë ditës në mënyrë që t'i njihni dhe të shmangni ndonjë aksident përgjatë natës, kur dukshmëria është e ulët.
- Gjatë përshkimit të shtigjeve në terren:
 - (i) ndriconi fushat me elektrik kur ecni midis tyre,
 - (ii) shënoni numrin e shapkave që do të mund të shihni si dhe
 - (iii) bëni një përshkrim të habitatit (psh toka dierrë, toka të kultivuara me drithra etj.)
- Njoftoni gjithashtu sipas rastit: fermerët, policinë, gjahtarët, në mënyrë që të shmanget ndonjë incident i mundshëm.

Intensiteti i monitorimit: 1 vizitë çdo muaj në periudhën Nëntor-Janar.

Koha e monitorimit: nga ora 20:00 - 03:00, në netët me hënë të plotë.

Paisjet: Elektrik dore ose prozhektor i fuqishëm, hartë, bllok shënimesh.

Metoda përgjatë ditës:

- Duhet të bëni një ose më shumë vizita ndërmjet Nëntorit dhe Marsit.
- Vizitat duhet të jenë të paktën 1 muaj njëra pas tjetrës.
- Koha më e përshtatshme për monitorim është 09:00-16:00.

Pajisjet e nevojshme: Hartë, bllok shënimesh, protokoll shënimesh. Mbani shqetësimin në minimum përgjatë përshkimit të transekteve.

2.2.8. Thëllëza e malit/ *Alectoris graeca*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 33-36cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 46-53cm. Një lloj me një kombinim të veçantë ngjyrash. Mund të ngatërrohet vetëm me Thëllëzën e fushës, por, ndryshe nga kjo, ka qafë të bardhë dhe një pjesë të zezë tek dalja e sqepit.

Habitati: Takohet në shpatet e pjerrëta alpine dhe në zonat subalpine. Preferon vende të thata dhe me diell, me gurë apo shpate shkemborë me bar të thatë dhe shkurre, të cilat aksesohen me vështirësi nga njeriu. Shmang pyjet e lartë dhe të mbyllur, pa hapësira (livadhe etj).

Ushqimi: Fara, pjesët e gjelbërta të bimëve dhe insekte.

Biologjia e riprodhimit: Folezon përdhe. Folenë e ndërton në bazën e një peme, shkëmbi, shkurreje ose në barishte. Është lloj monogam, çka do të thotë se çiftohet njëherë. Është lloj rezident, shtegton vertikalisht sipas “egërsisë” së dimrit. Shtegimi dhe zona e riprodhimit mesatarisht janë deri në 9km larg njëra-tjetrës vertikalisht dhe deri në 10km horizontalisht. Zona që maskulli përdor, mund të shtrihet deri në 15 km nga foleja, por në shumicën e rasteve kjo distancë është më e vogël. Shpendët çiftohen përgjatë periudhës fund Marsi-Prill; vezët shtrohen nga fundi i majit deri në fund të qershorit. Lëshon 12-15 vezë. Periudha e inkubimit zgjat 24-26 ditë. Të vegjëlit mbulohen mesatarisht me pupla në moshën e 20 ditëve, rriten për 50-60 ditë, dhe familjet qëndrojnë së bashku për një periudhë më të gjatë kohore. Femra është ajo që inkubon dhe udhëheq të vegjëlit.

Është aktiv, përgjatë muzgut dhe ditës, thërret më intensivisht përgjatë pjesës së parë të ditës, dhe rifillon sërisht pak para dhe mbas perëndimit të diellit.

Shtegtimi dhe dimërimi: Joshtegtues.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: Afër kërcënimit.

Lloje të ngjashëm: Thëllëza e fushës.

Metoda e inventarizimit:

- Në hartën e zonës suaj të monitorimit, përcaktoni fillimisht habitatet e përshtatshme për inventarizimin e Thëllëzës së malit.

- Zgjidhni me kujdes transektet/shtigjet për kampionim/inventarizim në mënyrë që të kalojnë nëpërmjet habitateve më të përshtatshme për këtë lloj.

▪ **Informacioni që duhet të grumbulloni në terren:**

- Të numërohen të gjithë meshkujt që shihen ose u dëgjohet thirrja, si dhe

- Të numërohen femrat që udhëheqin të vegjëlit.

- Ky informacion të shënohet në protokollet e monitorimit si dhe të shënohet në hartë vendi egzak nga vjen thirrja ose ku është parë shpendi.

▪ **Periudha e monitorimit dhe numri i ekspeditave:**

- Tre ekspedita: (1) mes-Prill, (2) fund-Maj, (3) mes-Qershor.

▪ **Koha më e përshtatshme për monitorim:**

- 1 orë para lindjes së diellit deri 2 orë pas lindjes së diellit, ose 1-2 orë pas perëndimit të diellit.

▪ **Zona e inventarizimit:**

- Të gjitha habitatet e përshtatshme.

2.2.9. Shkurta/*Coturnix coturnix*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 16-18cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 32-35cm. Pupilajë ngjyrë kafe në të verdhë, me trup vija-vija. Mashkulli ka fyt të zi, ndërsafemra e ka të zbehtë. Ky shpend është më vështirë të shihet sesa të dëgjohet, me thirrjen e tij karakteristike pad-padak, pad-padak. Në fluturim mund të ngatërrohet me Mbretin e shkurtës, por këmbët e Shkurtës nuk shtrihen mbrapa trupit.

Ushqimi: Fara, lastarë dhe insekte.

Habitate të hapura: peizazhe bujqësore, toka të pluguara pa shkurre ose pemë (p.sh. fushat e grurit të ri), livadhet, kullotat. Preferon rërë të ngrohtë dhe tokë moçalore, madje edhe baltë të thellë dhe toka të errëta; në lartësi të mëdha gjithashtu në livadhe të veçuara në mes të pyjeve.

Biologjia riprodhuese: Folezon përdhe; folenë e vendos kryesisht në mes të barit të gjatë, në mënyrë që të kamufllohet sa më mirë. Lëshon 7-14 vezë, inkubon 1 herë në vit përreth 20 ditë, dhe zogjtë çelin në periudhën Mars-Qershor. Të vegjëlit mbulohen me pupla në moshën e 19 ditëve dhe dalin nga familja në moshën 4-7 javëshe. Tek ky lloj, është femra ajo që zgjedh vendin e folezimit, ndërton folenë, inkubon si dhe udhëheq të vegjlit e vetme. Ky lloj shtegton në distanca të largëta dhe të afërta. Vjen në territorin e folezimit në fillim të pranverës dhe çiftohet menjëherë pasi mbërrin në territor. Është lloj aktiv, si gjatë ditës ashtu dhe gjatë natës. Lëshon thirrje në çdo orë të ditës dhe të natës, por është më aktiv kryesisht pas perëndimit të diellit. Ndërsa në orët e nxehta të ditës, është pothuajse i heshtur.

Shtegtimi dhe dimërimi: Shtegtues. Dimëron në Afrikë.

Lloje të ngjashëm: Mbreti i shkurtës.

Metodologjia dhe këshilla të inventarizimit:

- Vizitoni habitatin që do monitorohet 1 ditë më përpara.
- Në hartën e zonës suaj të monitorimit, përcaktoni fillimisht habitatet e përshtatshme për inventarizimin e Shkurtës.
- Zgjidhni me kujdes transektet/shtigjet për kampionim/inventarizim në mënyrë që të kalojnë nëpërmjet habitateve më të përshtatshme për këtë lloj.
- Përcaktoni pikat e monitorimit ose dëgjimit të meshkujve që këndojnë.
- Qëndroni për të paktën 5 minuta në çdo pikë dëgjoni.

▪ **Informacioni që duhet të grumbulloni në terren:**

- Të numërohen të gjithë meshkujt që u dëgjohet thirrja.
- Të shënohet në hartë vendi egzak nga vjen thirrja.
- Ky informacion të shënohet në protokollet e monitorimit.

▪ **Periudha e monitorimit dhe numri i ekspeditave:**

- 6 ekspedita në total, 1 ekspeditë çdo dy javë duke filluar nga mesi i Majit deri në fund të Korrikut.

▪ **Koha më e përshtatshme për monitorim:**

- Një gjysëm ore para lindjes së diellit dhe 1 ore pas perëndimit të diellit.

▪ **Zona e inventarizimit:**

- Të gjitha habitatet e përshtatshëm.

2.2.10. Pëllumbi i egër/*Columba livia*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 30-35cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 62-68cm. Gjendet në formë të egër dhe të zbutur. Pëllumb i zbutur i shkëmbit (*Columba livia* f. *domestica*) e ka prejardhjen nga Pëllumbi i egër i shkëmbit. Pëllumbi i egër i shkëmbit është gri i zbehtë me një shirit të zi përgjatë cepit të pendëve parësore dhe kërbisht të bardhë. Puplaja e këtij pëllumbi gjysmë të egër ka pësuar ndryshime domethënëse gjatë bashkimit me pëllumba të tjerë. Puplaja mund të jetë gri në të bardhë me shirita të zinj në krahë. Tek Pëllumbi i zbutur i shkëmbit ka një larmi më të madhe ngjyrash.

Habitati: Pëllumbi i egër i shkëmbit Takohet në shkëmbinj, përfshirë këtu edhe shkëmbinjtë përgjatë bregdetit. Pëllumbi i zbutur i shkëmbit gjendet në zona urbane, por, gjithashtu, në shkëmbinj jashtë vendbanimeve, ku përzihet me nënllojin e egër.

Ushqimi: Fara, sythe, fruta dhe insekte të vogla.

Bilogjia riprodhuese: Folezon në shpella dhe të çara të shkëmbinjëve të pjerrët; vendet e folezimit janë të vështira për t'u arritur nga predatorë të ndryshëm, shpesh në muret vertikale të shkëmbinjëve; shpend kryesisht monogam dhe me

karakter filopatrick (folezon gjithmonë në të njëjtin vend). Mashkulli dhe femra e ndërtojnë së bashku folenë, inkubojnë së bashku dhe ushqejnë së bashku të vegjlit. Lëshon pothuajse gjithmonë 2 vezë për inkubim, dhe inkubon zakonisht 2-3 herë në vit. Inkubimi zgjat nga 17-19 ditë. Është lloj rezident në Shqipëri, riprodhohet në çdo kohë të vitit por periudha kulmore është nga mesi i Marsit deri në mes të Gushtit. Është lloj aktiv gjatë ditës.

Shtegtimi dhe dimërimi: Joshtegtues.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Pëllumbi i pyllit, Gagushi.

2.2.11. Turtulli/*Streptopelia turtur*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 25-27cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 49-55cm. Ka madhësinë e një pëllumbi të zakonshëm. Ka krahë ngjyrë kafe në portokalli, trup gri dhe një njollë të bardhë me shirita të zinj në të dyja anët e qafës. Ka bisht të errët të konturuar me një shirit të bardhë, barkun dhe ijet i ka të bardha. Fluturon shpejt si shigjetë.

Habitati: Ky lloj Takohet në habitate të ndryshme, nga zona e ulëta, në ato kodrinore të thata, pyje dhe zona të hapura pyjore, parqe urbanë, zona rurale, zona bujqësore etj.

Ushqimi: Fara të gjetura përdhé.

Biologjia e riprodhimit: Folenë e ndërton kryesisht mbi shkurre dhe pemë. Rrallëherë folezon përdhe osë në shkëmbinj relativisht të ulët. Foleja ndërtohet me degëza të holla nga femra, ndërsa mashkulli vetëm sjell materialet. Është folezues i vetmuar dhe monogam sezonal. Lëshon pothuajse gjithmonë 2 vezë dhe inkubon 1-2 herë në vit. Inkubimi zgjat nga 13-16 ditë. Zogjtë braktisin folenë në një moshë prej 18-23 ditësh dhe pendët fluturuese dalin në një moshë 25-30 ditëshe. Është lloj aktiv përgjatë ditës dhe në muzg, lëshon thirrje gjatë gjithë ditës por me intensitet më të lartë gjatë orëve të para të mëngjesit.

Shtegtimi dhe dimërimi: Shtegtues. Dimëron në Afrikë. Në pranverë shtegton përgjatë muajve Prill-Maj dhe në vjeshtë në muajt Gusht-Shtator.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Statusi i llojit në nivel global: Afër kërcënimit.

Lloje të ngjashëm: Kumria.

Metodologjia dhe këshilla të inventarizimit:

- Në hartën e zonës suaj të monitorimit, përcaktoni fillimisht habitatet e përshtatshme për inventarizimin e Pëllumbit të egër.

- Zgjidhni me kujdes transektet/shtigjet për kampionim/inventarizim në mënyrë që të kalojnë nëpërmjet habitateve më të përshtatshme për këtë lloj, dhe përshkoni këto shtigje që kin i përdorur për të marrë informacionin bazë.

▪ **Informacioni që duhet të grumbullohet në terren:**

- Numërimi i thirrjeve të meshkujve.
- Shfaqja e çifteve.
- Numërimi i çifteve në vendet e mundshme të riprodhimit.
- Numërimi i të rriturve që transportojnë material folezues dhe i të rriturve që ushqejnë të vegjlit.
- Thirrjet e zogjve që kërkojnë ushqim.

▪ **Periudha e monitorimit dhe numri i ekspeditave:**

- Tre ekspedita në periudhën nga mesi i Marsit në Maj.
- Këshillohet që ekspedita e parë të kryhet në fillim të Prillit; ekspedita e dytë në fund të Prillit dhe ekspedita e tretë në mes të Majit.

▪ **Koha më e përshtatshme për monitorim:**

- Gjatë orëve të para të ditës.

▪ **Kushtet e motit:**

- Duhet shmangur ditët me mot të lagësht dhe të mjergullt.

2.2.12. Lauresha/*Alauda arvensis*

Përshkrimi: Gjatësia e trupit: 16-18cm. Gjatësia e hapjes së krahëve: 30-36cm. Pupilajë gri në kafe, pjesa e nënkrahut është gri, konture të bardha përgjatë pendëve kryesore të krahut dhe të bishtit. Kreshta është e vogël dhe jo aq e dukshme sa ajo e Dervishit. Gjoksi është me pikla të errëta dhe pjesa poshtë barkut e bardhë. Lauresha këndon në fluturim, me bishtin gjithmonë të hapur. Takohet në tokat e punuara dhe kullota të ndryshme.

Habitati: Takohet në peizazhe të hapura të llojeve të ndryshëm. Kryesisht në habitate bujqësore dhe kullota, moçalishte, ligatina, zona të shpyllëzuara. Parapëlqen më së shumti tokat e thata me vegjetacion barishtor të shkurtër.

Ushqimi: Insekte dhe fara.

Biologjia riprodhuese: Folezon përdhe, në zona me bar të dendur dhe të shkurtër (15-20cm). Është folezues i veçuar dhe “zapton” territorin e tij të folezimit. Kryesisht monogam sezonal. Kllon zakonisht 2 herë në vit nga 2-5 vezë. Kllonitja zgjat përreth 12-13 ditë, dhe zogjtë janë në gjendje të fluturojnë në moshën 11 ditore. Femra është ajo që ngroh vezët e vetme dhe kujdeset për të vegjlit.

Është lloj aktiv përgjatë ditës, mashkulli këndon gjatë gjithë ditës por kryesisht gjatë fluturimeve të mëngjesit.

Shtegtimi dhe dimërimi: Joshtegtues. Gjatë dimrit kërkon ushqim në ultësira.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I pakërcënuar.

Lloje të ngjashëm: Drenja, Drenja e përhime, Drenja e madhe qafëzezë.

Metodologjia dhe këshilla të inventarizimit:

- Në hartën e zonës suaj të monitorimit, përcaktoni fillimisht habitatet e përshtatshme për inventarizimin e Laureshës.

- Zgjidhni me kujdes transektet/shtigjet për kampionim/inventarizim në mënyrë që të kalojnë nëpërmjet habitateve më të përshtatshme për këtë lloj, dhe përshkuani këto shtigje, ku keni marrë informacionin bazë.

▪ **Informacioni që duhet të grumbulloni në terren:**

- Numëri i territoreve
- Vendndodhja e saktë e territoreve (shënimi në hartë).
- Ecni ngadalë dhe mundësisht ndërroni drejtimin e transektit në mënyrë që të mund të shkelet një pjesë sa më e madhe e territorit.
- Regjistroni: (i) vendin ku e patë ose dëgjuat Laureshat; (ii) shpendët që çojnë ushqim në fole, dhe shpendët të cilët çojnë materiale folezuese.
- Mbani mend që Laureshat këndojnë kur fillojnë fluturimin nga territori i tyre dhe sillen vërdallë territorit.

▪ **Periudha e monitorimit dhe numri i ekspeditave:**

- 4 vizita, çdo dy javë, nga mesi i Prillit deri në mesin e Qershorit.

▪ **Koha më e përshtatshme për monitorim:**

- Herët në mëngjes, pak para se të dalë dielli, dhe 1-2 orë pasi të ketë dalë dielli.
- Duhet shmangur ditët me mot të lagësht dhe të mjegullt.

3.KËSHILLA PËR IDENTIFIKIMIN DHE NUMËRIMIN E GJITARËVE (OBJEKT GJUETIE)

Gjitarëve, objekt gjuetie dhe ata me status mbrojtës, janë të përcaktuar në listat e Grupit A dhe Grupit B.

3.1.Metodologjia e monitorimit

Metodat e monitorimit të rekomanduara janë përzgjedhur bazuar në kushtet klimatike dhe mjedisore që shoqërojnë zonat në të cilat do të implementohen këto metoda. Prania e dëborës, shtigjet të cilat përdoren nga kafshët e egëra dhe habitatet në të gjitha zonat e mbrojtura lejojnë të zbatohen metodat e mëposhtme:

- a) Metoda e gjurmimit
- b) Vëshgimi i shenjave të pranishme
- c) Numërimi me prozhektor gjatë natës (lepuri i egër)
- d) Kamera-kurth

Përdorimi i këtyre metodave mundëson grumbullimin e të dhënave shkencore mbi praninë, përhapjen, numrin dhe riprodhimin për dhelprën dhe lepurin e egër.

a) **Metoda e gjurmimit**

- Gjurmimi në dëborë, baltë dhe rërë mund të jetë një metodë e rëndësishme në një studim ekologjik.

- Gjurmimi mund të përdoret kryesisht në vërtetimin e pranisë të shumë llojeve të ndryshme, të sigurojë informacion rreth biologjisë dhe ekologjisë, si edhe të vlerësojë numrin dhe dendësinë e një popullate.

b) Vëzhgimi i shenjave të pranishme

- Kërkimet për shenja të lëna gjatë aktivitetit të kafshëve të egra në zonën e vëzhgimit, të tilla si gjurmë, jashtëqitje, shënja gërvishtje ose kafshë të ngrodhura të gjetura është një nga metodat më të zakonshme në monitorimin e gjitarëve të mëdhenj dhe atyre të vegjël.

- Metoda mund të zbatohet gjatë gjithë vitit pavarësisht kushteve mjedisore.

c) Numërimi me prozhektor gjatë natës

- Numërimet me prozhektor janë metodat më të sigurta, por të vështira për t'u aplikuar.

- Për të siguruar rezultate të besueshme nga aplikimi i kësaj metode duhet që numri i individëve të jetë i lartë dhe zona të ketë akses për automjetet.

- Mjetet e nevojshme për realizimin e kësaj metode janë: një makinë 4x4, 4 persona (1 shofer, 2 vëzhgues me prozhektor, 1 regjistruar), prozhektor me fuqi ndriçimi prej 200.000 cd me rreze ndriçimi prej 200 m dhe dylbi.

d) Kamerat-kurth

- Kamerat-kurth janë aparate që shkrepin automatikisht për të fotografuar kafshët.

- Përdorimi i tyre është bërë një metodë standarte për të krijuar një statistikë për speciet në studim.

- Metodë ka si parim të saj sigurimin e sa më shumë fotografive të species brenda zonës së vëzhgimit gjatë një periudhe kohore të caktuar.

- Vlefshmëria dhe forca e rezultateve varet mbi të gjitha nga përmasat e kampionit, pra nga numri i fotove të shkrepura për individë të ndryshëm.

- Dallojmë këtu dy lloj vendosjesh të kamerave kurth: (i) përdorimi intensiv, metoda “klasike” e vlerësimit me kapje dhe rikapje, dhe (ii) përdorimi ekstensiv, përdorimi rastësor i kamerave- kurth gjatë gjithë vitit me qëllim identifikimin e sa më shumë specieve.

Kur dhe ku përdoren kamerat-kurth?

- Zakonisht vendosen në pemë ose hunj me pamje nga shtigjet ku kalojnë kafshët e egra.

- Kamerat-kurth kanë pak limitime dhe mund të vendosen pak a shumë kudo ku mendojmë se ka kafshë të egra.

- Zakonisht vendosen në zona me denduri të lartë të jetës së egër: (i) shtigje, vende ushqimi, pika shenjimi, etj. (për të kursyer shpenzimet dhe kohën); (ii) zakonisht bëhet një vëzhgim paraprak.

- Koha e vëzhgimit me kamera-kurth duhet të përkohet me kohën kur aktiviteti i kafshëve të egra është më i lartë (sezoni i çiftimit, migrimet, etj.).

Udhëzime për përdorimin e kamerave-kurth

- Siguroni një vëzhgim paraprak.

- Para përdorimit të kamerave-kurth duhet të keni njohuri fillestare mbi ekologjinë e llojeve të pranishëm në zonë.

- Nëpërmjet përdorimit të tyre siguroni numrin minimal të individëve në një zonë.

- Vlerësimin e popullatës, abundancës dhe dendësisë me anë të analizave capture-recapture.

- Nëse zhvillohet për një periudhë shumëvjeçare jep të dhëna të sakta për trendin e popullatës.
- Informacion në lidhje me riprodhimin, shpërhapjen, sistemin e zotërimit të territorit.
- Informacion në lidhje me lloje të tjera të pranishme në zonë.

Pritshmëritë nga monitorimet ekstensive.

- Konfirmohet prania e llojeve (fakte të pamohueshme).
- Identifikohen individët.
- Informacioni në lidhje me riprodhimin.
- Informacioni mbi shpërhapjen (për lloje individualisht të identifikueshme).
- Informacioni për përdorimin e territorit (për lloje individualisht të identifikueshme).

4.BIOLOGJIA DHE METODOLOGJIA E NUMËRIMIT TË GJITARËVE OBJEKT GJUEITIE

Në këtë grup, nga gjitarët, përfshihen: Dhelpra (*Vulpes vulpes*) dhe Lepuri i egër (*Lepus europaeus*), që i përkasin rendeve Karnivorë dhe Lagomorfë, duke përfshirë dy familje Kanide dhe Leporide.

4.1.Lepurii egër (*Lepus europaeus*)

Pesha e një lepurit të egër të rritur varion nga 3.5-5.5kg. Lepuri mashkull nuk ka ndryshime në madhësinë e trupit nga lepurit femër. Ky lloj gjendet në habitate të ndryshme, të tilla si fusha, toka bujqësore, livadhe, lëndina dhe në pyje. Një lepur femër lind 3-4 këlyshë. Koha e riprodhimit fillon në periudhën Janar-Shkurt dhe të vegjëlit lindin në muajin Mars. Gjithashtu, riprodhimi i lepurit të egër ndodh edhe në fillim të vjeshtës. Gjatë ditës, lepujt pushojnë në gropat disa centimetra të thella të hapura nga vetë ata, si edhe në gëmusha në zonat ku ka vegjetacion të lartë. Dieta ushqimore e lepurit përbëhet nga rrënjë, gjethe, bar, lëvore dhe filiza.

Gjurmët

Putra e parme me pesë gishta, por shpesh vetëm katër janë të dukshëm në gjurmë; putra e pasme ka katër gishta. Gjatësia 5cm, gjerësia 3cm. Gjatësia e gjurmës së putrës së pasme varet nga terreni dhe varion nga 7-12cm. Lepujt e egër lëvizin duke kërcyer, Gjurma e lepurit të egër ka një trajtë shumë tipike me dy putrat e pasme përpara dy të pasmeve. Në varësi të shpejtësisë së lëvizjes, madhësia e hapit ndryshon shumë, nga 50cm deri 1.5-3m.

Jashtëqitjet

Sferike dhe të ngurta, me diametër 15-20mm. Në dimër ngjyra kafe (fotoja më poshtë), në verë të errëta, gati të zeza. Lepujt e egër lëshojnë kakërdhitë në afërsi të vendit ku ushqehen.

Teknikat e monitorimit të implementuara për vlerësimin e prezencës, përhapjes dhe numrit të individëve të popullatës së lepurit.

Vlerësimi i prezencës, përhapjes dhe numrit të individëve të popullatës së lepurit është i vështirë, kjo për shkak se ata janë aktivë gjatë natës dhe gjenden në habitate të ndryshme.

a. Teknikat për vlerësimin e prezencës dhe përhapjes së popullatës së lepurit.

Teknikat e vrojtimit më të përshtatshme për të bërë vlerësimin e prezencës dhe përhapjes së lepurit në një sipërfaqe vëzhgimit të caktuar janë: (i) vëzhgimi i shenjave të pranishme dhe (ii) metoda ekstensive me kamera-kurth.

(i) Vëzhgimi i shenjave të pranishme:

- Vëzhgimi i shenjave të pranishme në një sipërfaqe vëzhgimit të caktuar përdoret për të përcaktuar prezencën dhe përhapjen e lepurit në atë zonë.
- Disa nga metodat e përdorura më së shumti janë ato të Gjetja dhe identifikimi i gjurmëve, jashtëqitjeve, stroullave dhe kampionëve të qimeve.
- Patrullimi i shtigjeve mund të bëhet në këmbë ose me makinë në qoftë se ka rënë një shtresë e moderuar dëbore.
- Në terren duhet të jenë të paktën dy persona, të cilët kanë njohuri rreth mënyrës së realizimit të kësaj metode.
- Makinat duhet të lëvizin me një shpejtësi të ulët në mënyrë që vëzhguesi të ketë mundësi të shikojë për gjurmë jashtë dritares në të dyja anët.
- Jashtëqitjet dhe gjurmët fotografohen dhe regjistrohen sipas protokollit të terrenit.
- Kamerat-kurth vendosen në pozicione të përshtatshme për të siguruar foto sa më cilësore të kafshëve.
- Shtigjet duhet të jenë identifikuar më parë si shtigje që përdoren nga kafshët e egra.
- Në një shteg duhet të vendoset një kamer-kurth për çdo vendodhje dhe distanca midis kamerës dhe kafshës duhet të jetë 2-3m.

- Zakonisht, kamera vendoset në pemë ose shtylla druri, e siguruar me kabëll metalik dhe çelës (dryn).
- Fushëpamja e kamerës duhet të jetë e pastruar nga degët dhe bari.
- Koha e shkrepjes së kamerës midis fotos së parë dhe të dytë duhet të jetë 15-20 sekonda.
- Sezoni më i përshtatshëm për monitorimin me kamera-kurth është i dimrit dhe pranverës (Shkurt-Mars). Monitorimi zgjat nga 40-60 ditë.
- Koha që duhet në dispozicion për të vendosur kamerat në terren varet drejtpërdrejt nga numri i tyre dhe sipërfaqja e përcaktuar (për shembull për vendosjen e 30-40 kamerave duhen disa javë).
- Zona e vëzhgimit përcaktohet në hartë dhe habitat i kafshëve është i ndarë në grida. Si rregull vendosen 5-7 kamera për 100 km².
- Për çdo kamerë të vendosur duhet bërë dhe plotësimi i formularit përkatës.
- Fotoja e parë për secilën kamerë zakonisht përdoret për identifikimin e kartës së memories.
- Kontrolli i kamerës duhet të bëhet çdo 10-15 ditë dhe pas rënies së dëborës, për tu siguruar që kamera nuk është mbuluar prej saj.

b) Teknikat për numërimin e individëve

- Vlerësimi i popullatës së lepurit të egër është i vështirë të realizohet në terma absolutë, kjo për arsye të kufizimeve të metodave që aplikohen.
- Metoda e numërimit me prozhektor dhe ajo e numërimit të gjurmëve sigurojnë të dhëna rreth një numri të përafërt të individëve të popullatës së lepurit të egër në zonën e vëzhgimit.
- Për të siguruar të dhëna më të besueshme rreth vlerësimit të një popullate në një zonë vëzhgimit të caktuar është më e përshtatshme aplikimi i metodës të analizave gjenetike.
- Numërimet me prozhektor janë metodat më të sigurta, por të vështira për t'u aplikuar.
- Për të siguruar rezultate të besueshme nga aplikimi i kësaj metode duhet që numri i lepujve të jetë i lartë dhe zona të ketë akses për automjetet.
- Metodologjia më e përdorur e numërimeve me prozhektor është ajo ku lepujt numërohen 2-3 herë në pranverë, në kohën kur ata janë ende të dukshëm në bimësi të ulët.
- Shtigjet e përcaktuara më parë përshkohen me makinë gjatë natës (me një shpejtësi 4-10 km/h), ndriçohen me prozhektor (me një rreze prej 200m) dhe të gjithë lepujt e vëzhguar regjistrohen në një hartë dhe kontrollohen për një numërim të dytë.
- Vëzhgimi duhet të fillojë të paktën një orë pas perëndimit të diellit dhe duhet bërë në të njëjtën periudhë çdo natë.
- Për të realizuar numërimin me prozhektorë gjatë natës duhet që moti të jetë i mirë (jo me mjegull, borë ose me erë të fortë) dhe vëzhgimi nuk duhet të jetë rreth hënës së plotë.
- Kjo metodë implementohet në zonat e hapura bujqësore me përqindje të ndryshme të mbulesës bimëore dhe tokat bujqësore.

- Kjo nuk është metoda më e përshtatshme në Alpe, sepse struktura e habitatit ndikon shumë në rezultatet e regjistrimit.

- Zonat pyjore brenda zones së vrojtimit nuk mund të përfshihen në monitorimin me prozhektorë.

Mjetet e nevojshme për realizimin e kësaj metode janë: një makinë 4x4, 4 persona (1 shofer, 2 vëzhgues me prozhektor, 1 regjistruer), prozhektor me fuqi ndriçimi prej 200.000 cd me rreze ndriçimi prej 200 m dhe dylbi.

(ii) Numërimi i gjurmëve përgjatë gjurmimit:

- Në qoftë se qëllimi i vëzhgimit është përcaktimi i habitatit të preferuar të një lloji të caktuar, metoda e gjurmimit në dëborë përgjatë kalimeve tërthore është metoda më e përshtatshme për tu aplikuar.

- Kalimet tërthore (transkete) përcaktohen si vija të gjata dhe të drejta të ndara në seksione të ndërprera nga habitatet e ndryshme, ose si një tabelë e rregullt me vija pingule që mbulojnë një sipërfaqe vëzhgimi.

- Kalimet tërthore të identifikuar në terren shënohen në hartë dhe lokalizohen nëpërmjet GPS. - - Ato duhet të përcaktohen në një distancë të konsiderueshme me rrugën.

- Gjurmimi përgjatë kalimeve tërthore kryhet disa herë gjatë muajve të dimrit. Vëzhgimi realizohet 2-3 ditë pasi ka rënë bora e re, pasi lepujt kanë patur kohë për të lëvizur dhe gjurmët janë ende të rregullta dhe të lehta për tu identifikuar.

- Gjatë gjurmimit, me anën e një shigjete tregohet çdo ndërprerje e transketeve të zonës të vëzhgimit nga gjurmët e lepujve.

- Drejtimi i majës së shigjetës është në përputhje me drejtimin e kalimit të lepurit.

- Gjurmët të cilat vetëm i afrohen një kalimi të tërthortë, por nuk e kalojnë atë, nuk regjistrohen.

- Në qoftë se një kalim tërthor është i ndërprerë nga gjurmët e disa kafshëve në të njëjtin vend, atëherë e shkruajmë numrin e të gjithë individëve.

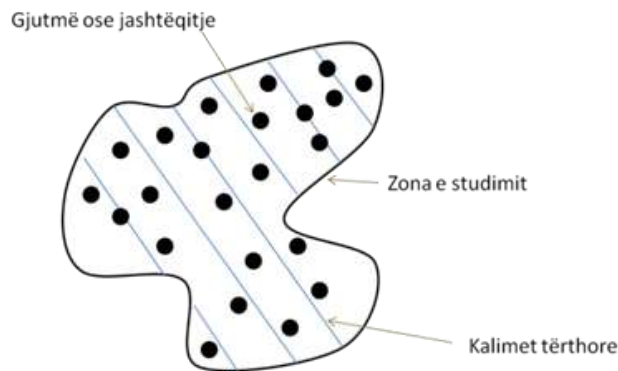
Bazuar tek të dhënat e mbledhura me metodën e lartpërmendur, mund të llogarisim çdo ditë:

- Një numër mesatar të shtigjeve për çdo 1km të kalimeve tërthore. Në qoftë se gjurmimi realizohet 1.5 ditë pas rënies së dëborës, distanca midis kalimeve tërthore brenda zonës së vëzhgimit është 1.5km. Në qoftë se numërimi i gjurmëve ndodh 2 ditë pas rënies së dëborës distanca është 2km, etj..

- Numri i gjurmëve të lepurit të numëruara përbën një indeks të numërimit relativ të kafshës në habitate të ndryshme.

- Në mënyrë që të llogaritet dendësia e popullatës së lepurit (numri i individëve për 1km), mund të përdoret formula e Priklonskit: indeksi N gjurmë/km/ditë shumëzohet me vlerën konstante 1.57 dhe më pas pjestohet me distancën mesatare ditore të lëvizjes së lepurit.

- Kjo formulë supozon se një kafshë lëviz brenda territorit që zotëron me një lëvizje të rastësishme. (Jedrzejewski, W. et al.2010). Për realizimin e kësaj metode nevojitet një punë në grup në të njëjtën kohë në disa kalime tërthore të ndryshme.

Numërimi i gjurmëve përgjatë gjurmimit

4.2. Dhelpira e egër (*Vulpes vulpes*)

Pesha e një individi mashkull arrin në 7 kg, ndërsa e një individi femër në 5kg. Dhelpira jeton në pyje, zona fushore dhe pranë zonave të banuara. Zakonisht, dhelpirat jetojnë çift dhe në grupe. Madhësia e grupit varet nga densiteti i popullatës dhe sasia e ushqimit. Dhelpirat zakonisht riprodhohen në strofulla të cilat i hapin vetë. Gjithashtu, ato mund të strehohen poshtë rrënjëve të pemëve. Këlyshët lindin në periudhën Mars-Prill dhe qëndrojnë në strofull 6-8 javë dhe ushqehen nga të dy prindërit. Shkëputja nga nëna ndodh gjatë periudhës Korrik-Gusht. Brejtësit e vegjël janë dieta kryesore e dhelpërës, të cilët zenë rreth 70%-80% të ushqimit të saj. Dhelpirat gjuajnë në fusha, livadhe duke kapur minj. Shpeshherë, ato ushqehen edhe me lepuj, zogj, vezë, insekte, larva, bretkoca, hardhuca, etj..Gjatë verës, ato ushqehen edhe me fruta pylli, të tilla si manaferra.

Gjurmët

Gjurmët janë ovale, 5cm të gjata dhe 3-4cm të gjera. Shputa e pasme është pak më e vogël se e përparmja. Në dëborë, gjurma shpesh duket më rrethore sesa në tokë të thatë, ku është më e zgjatur. Hapi është 30-50cm. Të katër shënjat e gishtave shoqërohen me shenja kthetrash, që janë më të dallueshme se ato të lepujve. Në dëborë, gjurmët e dhelpërës duken si një vijë me rruaza nëse ato lëvizin nga një vend në tjetrin. Kur kërkojnë ushqim, gjurmët e tyre gjarpërojnë shumë.

Jashtëqitjet

Jashtëqitjet e dhelprave ndryshojnë shumë në dukje dhe në përmasa në varësi të cilësisë dhe llojit të ushqimit të ngrënë. Zakonisht jashtëqitjet e dhelprave kanë segmente të zgjatura dhe janë 8-10cm të gjata, me një diametër prej 2cm. Qimet në feçet e dhelprave formojnë ndonjëherë dredha në fund. Jashtëqitja e dhelprës është kafe ose e zezë; nëse dhelpra ka ngrënë shumë kocka, ajo është e bardhë. Në varësi të sezonit, mund të duken qime, pupla, fara frutash, pjesë kockash dhe flatra brrumbujsh.

Shënjimi me aromë

Dhelpra përdor jashtëqitjet për shënjuar territorin e vet. Ato lëshohen në vende të ngritura si pirgje dheu, gurë (shiko foton më poshtë), cung pemë ose tufa bari dhe në kryqëzim të shtigjeve. Shënjim me urinë është i zakonshëm. Për të shënjuar me aromë, dhelprat kanë një gjendër sekretuese të veçantë me një kundërbim të fortë.

Pirgje të ngritura dheu (majtas) dhe gur (djathtas), vende ku dhelpra lëshon jashtëqitjet për të shënuar territorin

Teknikat e monitorimit të implementuara për vlerësimin e prezencës, përhapjes dhe numrit të individëve të popullatës së dhelprës

Vlerësimi i prezencës, përhapjes dhe numrit të individëve të popullatës së dhelprës ashtu si dhe në rastin e lepurit, është i vështirë, kjo për shkak se ato janë aktive gjatë natës dhe gjenden në habitate të ndryshme. Për këtë arsye, disa nga teknikat e monitorimit të lepurit janë të aplikueshme edhe për monitorimin e dhelprës.

a. Teknikat për vlerësimin e prezencës dhe përhapjes së popullatës së dhelprës.

Teknikat e vrojtimit më të përshtatshme për të bërë vlerësimin e prezencës dhe përhapjes së dhelprës në një sipërfaqe vëzhgimi të caktuar janë: (i) vëzhgimi i shenjave të pranishme dhe (ii) metoda ekstensive me kamera-kurth.

Vëzhgimi i shenjave të pranishme:

- Vëzhgimi i shenjave të pranishme në një sipërfaqe vëzhgimi të caktuar përdoret për të përcaktuar prezencën dhe përhapjen e dhelprës në atë zonë.
- Disa nga metodat e përdorura më së shumti janë ato të gjetjes dhe identifikimit të gjurmëve, jashtëqitjeve, strolçave dhe kampionëve të qimeve.

Shënim: Referoju teknikës së vëzhgimit të shenjave të pranishme tek lepur i egër.

Kamerat- kurth përdoren për të:

- Konfirmuar praninë e një lloji në një zonë të caktuar.
- Përcaktuar përhapjen e individëve që jetojnë në një zonë të caktuar.
- Vlerësuar riprodhimin e popullatës së llojit në zonën e vëzhgimit.

Përdorimi i kësaj metode është më e përshtatshme për monitorimin e kafshëve të cilat kanë shënja të dallueshme në trup si rrëqebulli apo macja e egër. Gjithashtu, gjatë periudhës së vëzhgimit këto aparate mundësojnë grumbullimin e të dhënave mbi praninë edhe të llojeve të tjera, në këtë rast të dhelprës.

Shënim: Referoju metodës ekstensive me kamerat-kurth tek lepur i egër.

b. Teknikat për numërimin e individëve

- Vlerësimi i popullatës së dhelprës është i vështirë të realizohet në terma absolute, kjo për arsye të kufizimeve të metodave që aplikohen.
- Metoda e numërimit me prozhektor dhe ajo e numërimit të gjurmëve dhe jashtëqitjeve sigurojnë të dhëna rreth një numri të përafërt të individëve të popullatës së dhelprës në zonën e vëzhgimit.
- Për të siguruar të dhëna më të besueshme rreth vlerësimit të një popullate në një zonë vëzhgimi të caktuar është më e përshtatshme aplikimi i metodës të analizave gjenetike.

Numërimi i gjurmëve përgjatë gjurmimit:

- Në qoftë se qëllimi i vëzhgimit është përcaktimi i habitatit të preferuar të një lloji të caktuar, metoda e gjurmimit në dëborë përgjatë kalimeve tërthore është metoda më e përshtatshme për tu aplikuar.

Shënim: Referoju teknikës së numërimit të gjurmëve tek lepur i egër.

Vrojtimi i shenjave bazuar në numërimin e jashtëqitjeve:

Zonat e përcaktuara të gjurmimit pastrohen nga të gjitha jashtëqitjet e vjetra, për t'u kthyer më pas dhe për të mbledhur jashtëqitjet e hasura dy javë më vonë. Si një alternativë në vend të heqjes të jashtëqitjeve të vjetra, ato mund të lihen në vend, por të shënohen në mënyrë që të njihen (Sadler et al. 2004). Kjo metodë siguron një vlerësim të numrit relativ të individëve të popullatës së dhelprës. Indeksi mund të standardizohet në jashtëqitje/km.

Për një monitorim afatgjatë, gjurmimi i jashtëqitjeve duhet të kryhet përgjatë të njëjtës rrugë në të njëjtën periudhë kohore të vitit.

Problemi i metodës është mosidentifikimi i saktë i jashtëqitjeve. Ajo ka nevojë për personel të trajnuar dhe/ose identifikimi i jashtëqitjeve sipas ADN-së. (Gese 2004).

Numërimi i jashtëqitjeve të regjistruara gjatë vëzhgimitka përcaktuar se kjo është metoda më efikase për dhelprën si dhe ka relativisht kosto të ulët dhe mund të aplikohet në nivele të mëdha hapësinore.

Megjithatë, janë të nevojshme programe trajnimi të mirë-projektuara në identifikimin e jashtëqitjeve për ata që kryejnë vëzhgimin.

Përveç këtyre, ekzistojnë disa probleme të tjera metodologjike si ndryshimet në përbërjen e jashtëqitjeve dhe depozitimi në varësi të dietës, habitateve dhe sezonit. Prandaj, vëzhgimi duhet të jetë i standartizuar, të kryhet në kushte të ngjashme dhe krahasimet midis rajoneve duhet të trajtohen me kujdes. Gjithashtu, duhet të tregohet kujdes me përcaktimin e transekteve përgjatë rrugëve, sepse rrugët janë të vendosura kryesisht për të lehtësuar udhëtimin, dhe mund të mos jenë përfaqësuese për zonën e vëzhgimit.

5. KËSHILLA PËR IDENTIFIKIMIN DHE NUMËRIMIN E GJITARËVE E TË SHPENDËVE, ME STATRUS TË VEÇANTË MBROJTËS

Përkufizimet e mëposhtme janë të nevojshme të kuptohen nga rangers-at për të përcaktuar qartë këtë proces:

(1) *Vrojtim*: përmbledhje e të dhënave cilësore dhe sasiore me mjete standarte të procedurës në mënyrë që të përcaktohet një status (p.sh. vërtetim kombëtar, hetim vetëm për statusin e një lloji).

(2) *Mbikëqyrje*: Një seri vërtetimesh në mënyrë që të vërtetohet një proces dinamik ose zona dhe variabiliteti i gjendjeve (p.sh. mbikëqyrje epidemie, përhapja e një speciejë invazive).

(3) *Monitorimi*: Një mbikëqyrje e rregullt dhe e strukturuar me qëllim që të arrihet përrputhja e një mase me një normë të pritur (synimi) apo standarte (p.sh. rimëkëmbja e një popullsie në rrezik zhdukjeje drejt një gjendje mbijetese të qëndrueshme).

Duke iu referuar këtij përkufizimi monitorimi është një seri vërtetimesh, rezultatet e të cilit krahasohen me qëllimet që duhen arritur, në një kohë që një mbikëqyrje vëzhgon një proces pa një destinacion të caktuar. Objektivi i orientuar dhe mbështetja e përhershme bëjnë që një program monitorimi të dallohet nga një vërtetim i thjeshtë.

Për qëllimin e këtij udhëzimi, bëjmë dallimin e dy koncepteve:

(1) *Monitorimi pasiv*: Një sistem monitorimi që përdor të dhëna apo informacione që nuk janë fituar me qëllim monitorimin e speciejë apo popullatës. Sigurisht, mbledhja, përzgjedhja dhe analizimi i këtyre të dhënave është një proces aktiv por të dhënat origjinale janë mbledhur me qëllim tjetër, rastësor apo jo.

(2) *Monitorimi aktiv*: Gjetja e të dhënave ose informacioneve me qëllim monitorimin e speciejë apo popullatës. Shkalla, rezultatet dhe ritmi i aktiviteteve në terren si dhe metodat e përdorura marrin parasysh objektivin e monitorimit, biologjinë e speciejë dhe kushtet e mjedisit kështu që, të dhënat të kenë sa më pak subjektivizëm dhe rezultati i monitorimit të përgjigjet direkt objektivave të kërkuara.

5.1. Çfarë mund të monitorohet?

Për qëllimin e ruajtjes së speciejëve, gjërat më të rëndësishme që vëzhgohen janë shpërndarja, zhvillimet dhe përmasat e popullatës, dendësia e popullatës, shëndeti dhe statusi gjenetik. Parametrat mund të maten direkt ose indirekt, me një qasje absolute ose relative.

Shpërndarja:

- Sigurohet informacioni më elementar rreth një lloji është qenia e tij në një vend të caktuar ose shpërndarja e tij, kur vëzhgohet një sipërfaqe e madhe.

- Vëzhgimet e shpërndarjes së specieve të përdoren për prodhimin e atlaseve/hartave të gjitarëve dhe të shpendëve dhe tregojnë në cilat zona këto specie gjenden, dhe ku mungojnë.
- Zona mund të përshkruhet si një poligon përmbledhës, tepër i njohur prej studiuesve të shpendëve, pa ndonjë diferencim brenda zonës së shpërndarjes, ose në një formë me zona të banuara ose të pabanuara, duke na lejuar të tregojmë hapësirat në një shpërndarje të vazhdueshme.
- Kur flitet për gjitarët e mëdhenj dhe të mesëm, është shumë e rëndësishme të bësh ndarjen midis shpërndarjes së individëve riprodhues dhe shpërndarjes totale. Kjo të jep prezencën e rastësishme dhe të përkohshme të individëve në zona tepër të mëdha ku nuk ndodh procesi i çiftëzimit.

Zhvillimet e popullatës:

- Sigurohet që shpërndarja dhe abundancë e një specije mund të regjistrohet në zona të ndryshme pa qenë e nevojshme të numërohen individët një e nga një.
- Frekuenca e shënjave direkte apo indirekte (psh. gjurmë, numri i vdekjeve që regjistrohen, numri i vrasjeve që regjistrohen etj.) mund të përdoren për të përcaktuar zhvillimin e popullsisë në një zonë të caktuar ose për një periudhë kohore në të njëjtën zonë në qoftë se janë mbajtur regjistrime të vazhdueshme në mënyrë standarte për këtë periudhë kohore.
- Përdorimi i indikatorëve po bëhet gjithnjë e më konvencional në matjen e zhvillimeve të popullatave të jetës së egër, kryesisht për arsye të problemeve dhe sfidave që lindin nga kërkesa për një numërim të saktë të popullsisë.
- Përgjithësisht indikatorët janë në funksion linear me dendësinë e popullatës gjë që shpesh nuk rezulton e vërtetë. Për shëmbull, numri i sulmeve në bagëti nga karnivorët e mëdhenj varet jo vetëm nga dendësia e tyre, por edhe nga sasia e bagëtive që kullosin në natyrë, por edhe nga bollëku i preve të egra (si kaprolli, dhia e egër, derri i egër, lepuri, etj.), forma e ruajtjes së bagëtive, lloji i ambientit (lidhja e kullotave me pyjet) dhe me shumë me sjelljen e vetë individëve të llojeve karnivore.

Dendësia:

- Me tepër se sa të përpiqemi të numërojmë të gjithë individët në një zonë vëzhgimi, përcaktuesit e popullsisë tentojnë të bëjnë një riskicim të popullsisë dhe të llogarisin përpjestimin e individëve që nuk janë numëruar.
- Metoda si e asaj me kapje-rikapje janë të kësaj natyre. Këto metoda në përgjithësi kanë një gabim statistikor të përlogaritur, i cili mund të paraqitet si një interval i ngushtë.
- Mishngrënësit e mëdhenj dhe sidomos popullatat e vogla janë lloje problematike që duhen përcaktuar me metodën kapje-rikapje pasi gabimi i numërimit mund të dalë tepër i madh.
- Kjo mund të kompensohet pjesërisht duke rritur përpjekjet për marrjen e kampioneve (psh. përdorimi i më shume kamerave-kurth, duke krijuar me shumë zona vëzhgimi etj.), por shpesh herë jemi të kufizuar si pasojë e financimit dhe kohës së shkurtër favorizuese në terren.

Shëndeti dhe Gjenetika:

- Sëmundjet virusale dhe bakteriale si dhe parazitët mund të kenë një efekt të fortë në popullatën e gjitarëve të mëdhenj dhe të mesëm.

- Veçanërisht popullatat e vogla dhe të kërcënuara, të cilat janë gjithmonë të kufizuara në zona e të caktuara, mund të pësojnë humbje të mëdha. Për rrjedhojë, shëndeti dhe kushtet e individëve brenda popullsisë duhet të jenë pjesë e një programi monitorimi.
- Të dhëna të tilla mund të sigurohen nga individët që janë gjetur të ngordhur ose nga ata që janë kapur në përputhje me kriteret kërkimore-shkencore të parashikuara në legjislacion.
- Për çdo popullatë të vogël që ka përjetuar një rënie të fuqishme është tepër e rëndësishme të studiohet se si ndërthuren difektet e çiftëzimit brenda rracës (psh. problemet e zemrës, deformimet e skeletit, sëmundjet gjenitale).
- Gjikimi gjenetik i një popullate na lejon të zbulojmë rrjedhën gjenetike dhe humbjen e varieteteve gjenetike.
- Të dhënat dhe informacionet e mbledhura gjatë një programi monitorimi duhet të jenë të mjaftueshme, cilësore (ato duhet tu korrespondojnë pyetjeve) dhe të sakta (të plotësojnë kërkesat statistikore).
- Monitorimi i gjitarëve të mesëm dhe të mëdhenj kërkon një rrjet vëzhguesish dhe raportuesish të trajnuar dhe profesionistë. Përpos rrjetit zyrtar të përbërë prej stafit të AdRZM-ve respektive është shumë e rëndësishme përfshirja e ekspertëve të tjerë dhe vullnetarëve.
- Shpeshherë është e frytshme përfshirja e gjuetarëve, natyralistëve, etj. për kryerjen e monitorimit, veçanërisht, kur rrjeti zyrtar ka një bashkëpunim tepër të shkëputur apo stafi i profesionisteve nuk ka kapacitetin për ta përmbushur misionin e monitorimit seriozisht.
- Vullnetarët mund të mbledhin vëzhgime të rastësishme në shkallë lokale, ose mund të ndihmojnë në hapjen e shtigjeve apo vendosjen e kamerave kurth.

5.2. Metodologjia dhe këshilla të monitorimit

Metodat e monitorimit të rekomanduara janë përzgjedhur bazuar në kushtet klimatike dhe mjedisore që shoqërojnë zonat në të cilat do të implementohen këto metoda. Prania e dëborës, shtigjet të cilat përdoren nga kafshët e egra dhe habitatet në të gjitha zonat e mbrojtura lejojnë që të zbatohen metodat e mëposhtme:

- a) Pyetësorët periodikë.
- b) Gjurmimet me kalime tërthore.
- c) Kamera-kurth.

Përdorimi i këtyre metodave mundëson grumbullimin e të dhënave shkencore mbi praninë, përhapjen, numrin dhe riprodhimin për gjitarët e mesëm dhe të mëdhenj.

a. Pyetësorët periodikë:

- Vrojtimet sistematike të thjeshta janë sondazhe të rregullta me anëtarët e rrjetit.
- Çdo rrjet i përshtatshëm mund të përdoret për këtë tip monitorimi, OJF, shoqata gjahtarësh, punonjës pyjesh, peshkatarë, banorë, barinjë, etj.
- Rezultati do të jetë një hulumtim i ngritur më shumë mbi një opinion subjektiv dhe mbi vrojtme të thjeshta më shumë sesa mbi vlerësim objektiv të dhënash, po me kusht që të gjithë anëtarët e rrjetit të kenë të njëjtat aftësi profesionale, (ose të njëjtin subjektivizëm) rezultatet do të lejojnë një vlerësim relativ të ndryshimeve në kohë dhe në hapsirë.
- Ndryshe nga vrojtmet rastësore këto hulumtime kryhen sipas intervaleve kohore periodike dhe me një rrjet kostant të ndarë sipas zonave të rojtarëve të ndryshëm si njësi të rrjetit.

- Pyetësorëte ndërtuar në mënyrë të thjettë dhe të drejtpërdrejtë duhet tu shpërndahet të gjithë rojtarëve/rangers-ave një herë në vit.
- Shpërndarja e rreth 300 pyetësorëve si edhe grumbullimi dhe analizimi i të dhënave kërkon rreth katër javë kohë për çdo person çdo vit, me kusht që pyetësorët, lista e adresave, të dhënat dhe projektet e GIS të jenë bërë gati që më parë.
- Raportimi duhet të ketë tipine vrojtimit si: vrojtım i drejtpërdrejtë, gjurmë, kafshë të vrara, apo kafshë të ngordhura, etj.
- Vrojtuesit japin edhe gjykimin (mendimin) e tyre personal, lidhur me zhvillimin dhe gjendjen e popullsisë së llojeve të ndryshme nëpër zonat e tyre.
- Nëpërfundim, me qëllim që të garantohet një shkallë e lartë informacioni gjatë viteve, pyetësi duhet të ruhet nga administrata dhe personat e ngarukuar.

b.Gjurmimet me kalime tërthore:

- Kalimet tërthore bëhen vetëm në dimër dhe në zonat ku bora është e qëndrueshme.
- Gjurmët e dimrit përdoren për të gjykuar mbi bollëkun e popullsisë së llojeve të ndryshme.
- Në vargmale, me topografi të thepisur dhe me dëborë të dëndur si në vendin tonë, gjurmimi sistematik i shënave mbi dëborë bëhet i vështirë. Megjithatë gjurmët në dëborë japin një informacion të rëndësishëm për praninë e llojeve.
- Nëse kërkimet bëhen në zona të mëdha dhe me mjete sistematike për shqyrtimin e gjurmëve, mund të vlerësohet bollëku (relativ) i popullsisë së llojeve të ndryshme.
- Gjurmët kërkohen në borë përgjatë rrugëve të pyjeve ose nëpër shtigje dhe drejtime të paracaktuara.
- Vrojtimi është mirë të kryhet 2-3 ditë pas rreshjeve të fundit të dëborës, kur kafshët kanë pasur kohë të lëvizin, kur gjurmët janë ende të paprishura dhe të lehta për t'u indentifikuar.
- Numri i gjurmëve të kafshëve të ndryshme që shkelin kalimet tërthore si edhe drejtimi që marrin kafshët, regjistrohet
- Të gjitha gjurmët hidhen në hartë, maten (gjatësia, gjërësia e gjurmës dhe gjatësia e hapit) si edhe shkrepen fotografi.
- Numërimi dy herë i të njëjtit individ shmanget duke i ndjekur gjithë gjurmët e gjetura në drejtim të kundert (deri te pikat e bashkimit) ose duke u siguruar që të paktën një kalim tërthor pa gjurmë të bjere midis dy kalimeve tërthore me gjurmë, ose duke përdorur regulla largësi të bazuara në lëvizje të njohura ose në madhësinë e zonës individuale (kjo kërkon të dhëna vendore telemetrie).
- Brenda një zone vrojtimi, rruga e kalimeve tërthore mund të pozicionohet rastësisht ose sipas një modeli strikt, p.sh. një rrjetë.
- Meqenëse qëllimi është që të zbulohen sa më shumë gjurmë të jetë e mundur, kalimet tërthore duhen skicuar në mënyrë që të sigurojnë një mundësi sa më të lartë të ndeshjes së gjurmëve, duke marrë në konsideratë modelet e lëvizjes së kafshëve.
- Efektiviteti më i madh në ndeshjen e gjurmëve mund të arrihet duke ndjekur shtigje, kreshta, rrugë pylli ose korridore natyrore udhëtimi. Meqë shumë lloje kafshësh shpesh përdorin shtigje ose rrugina, ndjekja e këtyre rrugëve jo vetëm që është më e lehtë, por edhe më frytdhënëse.
- Një kalim tërthor duhet të jetë i gjatë sa duhet që probabiliteti për të hasur gjurmë të jetë i lartë. Në malet e larta me zona alpine, kalimet tërthore duhet të nisin që nga zonat e hapura

(bujqësore) në lëndina deri tek kullotat alpine dhe të ndërpresë në këtë mënyrë të gjithë hapsirën e habitatiteve të mundshme.

-Të gjitha gjurmët që ndeshen nëpër kalime tërthore dhe sigurisht ato që hasen brenda kalimeve tërthore rregistrohen dhe pasqyrohen në harta.

- Ndarja në zona vërtetimi konsumon shumë kohë. Përpjekjet varet nga numri dhe gjatësia e ndarjeve, nga fakti se sa shpesh bëhen brenda një sezoni dhe nga kushtet e motit e ato të dëborës. - Shqyrtimi sistematik i gjurmëve në krahina të mëdha me anë të metodës së ndarjes së zonave mund të përfshijë dyzina ose njëqind gjurmues, dhe kërkon një investim organizativ jashtëzakonisht të madh.

- Nevojiten makina për të shkuar deri në zonat e vërtetimit, pajisje për punën në terren që përfshijnë ski ose këpucët e dëborës, harta të sakta, e më së fundi GPS dhe pajisje sigurie.

- Zbatimi i njëpasnjëshëm i të njëjtave metodave përgjatë viteve sigurojnë informacion për tendencat e zhvillimit të popullsisë; përpunimi i të dhënave kërkojnë software dhe database GIS.

c. Kurthi me kamera:

- Kjo metodë, jo shqetësuese, ka një potencial të lartë dhe përdoret për një sërë specimesh të ndryshme.

- Qëllimi i përdorimit të kamerave-kurth është që të identifikojë sa më shumë lloje që të jetë e mundur si dhe për të përfutur të dhëna mbi llojet e ndryshme në një zonë të caktuar me përpjekje relativisht të kufizuara.

- Metoda ka si parim të saj, që të sigurohet sa më shumë fotografi që të jetë e mundur të specimes brenda zonës së vëzhgimit, gjatë një periudhe kohore të paracaktuar dhe pastaj të bëhet vlerësimi i specieve me anë të statistikave të kapjes dhe rikapjes.

- Vlefshmëria dhe forca e rezultateve varet mbi të gjitha nga përmasat e kampionit, pra nga numri i fotove të shkrepura për individë të ndryshëm.

- Për të marrë një numër të mjaftueshëm fotografish nevojiten shumë kamera kurth (gjë që kushton) dhe /ose përdorimi i një sesiioni të stërgjatë në terren, gjë që prish kushtet natyrore dhe popullsia duhet të konsiderohet si e izoluar.

- Kamerat-kurth instalohen përgjatë shtigjeve të njohura që frekuentohen nga një numër i ndryshëm llojesh.

- Kamerat kurth duhet të shpërndahen gjatë gjithë zonës së marrë në vëzhgim.

- Fotot që përfitohen depozitohen në një sistem të dhënash dhe fotosh. Rezultatet mund të paraqiten në formën e tabelave ose harta GIS. Për më tepër fotot që përfitohen mund të përdoren në mënyra shumëplanëshe, për shëmbull, për marrëdhëniet me publikun.

- Nëse përdoren kamerat-kurth, për disa vjet, dokumentimi i historisë së frekuncës së fotove për secilin lloj mundëson pohime të caktuara lidhur me tendencat për mbijetëse të popullsisë.

-Nevojiten kamera kurthe, karikues baterish, filma po ashtu edhe një infrastrukturë kompjuterash.

- Informacioni i përfituar nga kamerat kurth të zgjeruara duhet të raportohet tek institucioni ose personi përgjegjës për ruajtjen e tyre.

6.BIOLOGJIA DHE METODOLOGJIA E NUMËRIMIT TË GJITARËVE, ME STATUS TË VEÇANTË MBROJTËS

Bëni kujdes që gjatë patrullimit duhet të përmbliidhen format e identifikimit të gjurmëve dhe shenjave të gjitarëve të mesëm dhe të mëdhenj në terren, për këtë, në rradhë të parë, duhet që Ju të njihni mirë biologjinë dhe ekologjinë e këtyre gjitarëve.

6.1. Rrëqebulli i Ballkanit (*Lynx lynx balcanicus*)

Një mace e madhe me bisht të shkurtër dhe me një xhufkë të dukshme te veshët. Numri i larave është i variushëm, i vetmi lloje me të cilat mund të ngatërohet janë macja e egër (*Felis sylvestis*). Preferon pyjet halore dhe të përzierë me shkurre. Lëviz natën dhe ditën. Nuk bie në letargji. Nuk emigron por endet gjatë periudhës me ushqim të pakët në një rrëzë deri 30km. Strofullëne bën në vrimat e pemëve ose në çarjet e gurëve.

Gjurmët

Rrëqebujt, si gjithë speciet e maceve, me përjashtim të gepardëve, mund të fusin kthetrat

përbrenda. Për rrjedhojë, kthetrat nuk janë të dukshme në gjurmë. Gjurma është rrethore me një diameter 7-9cm (tek Rrëqebulli i Ballkanit ndoshta më e vogël) te të rriturit, dhe gishtat janë të vendosur në mënyrë asimetrike.

Putra e përparme është më e madhe se e pasmja. Gjurmët e vetmuara mund të ngatërrohen me ato të qenve, ku kthetrat nuk përputhen. Në borë të thellë, gjurmët e Rrëqebullit mund të ngatërrohen me ato të Dhisë së egër, të cilat kanë pothuajse të njëjtën ecje. Rrëqebujt zakonisht ecin në

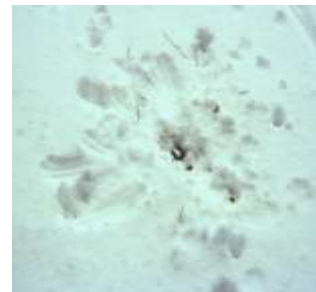
mënyrë të ndryshueshme dhe rrallëherë galupojnë. Rruga e Rrëqebullit kalon përmes pyjeve dhe vendeve të hapura “pa dredha”, ndryshe nga qentë, të cilët shpesh lëvizin majtas-djathtas. Rrëqebujt janë vetmitarë, me përjashtim të sezonit të çiftimit, kur meshkujt dhe femrat mund të ecin së bashku, familjeme nëna dhe këlyshë, të cilët, gjithsesi, mund të ecin në largësi të gjata mbi gjurmët e njëri-tjetrit, kështu që është e pamundur të numërohen kafshët derisa ndahen.

Shënjimi me aromë

Rrëqebujt shënojnë shpesh territoret e tyre duke urinuar në vende të caktuara. Të dyja sekset shënojnë, veçanërisht në periudhën e afshit. Ata shënojnë vende të dukshme, si shkëmbinj të veçuarose pemë, por edhe qoshe kasollesh ose turra drurësh. Disa vende vizitohen vazhdimisht, ndaj vendi i shenjimit bëhet i dukshëm dhe kutërbon shumë kur laget. Era është si kutërbimi tipik i maceve të egra.

Jashtëqitjet

Jashtëqitjet e Rrëqebujve janë të zgjatura, me njërin skaj shpesh me majucë, zakonisht nëdisacopa, secilamepërmasa: 3-5cm gjatësidhe 2-3cmdiametër. Jashtëqitjet mund të jenë dhe pa formë, pothuajse tëlëngshmenësenukkanëmbetjepreje si qime dhe copa kockash. Rrëqebujt euroaziatikë priren të mbulojnë jashtëqitjet me dëborë, gjethe ose dhé. Ndryshe nga Rrëqebujt e tjerë, nuk është e sigurt nëse Rrëqebujteuroaziatikëipërdorinjashtëqi tjetpërtëshënjuar.

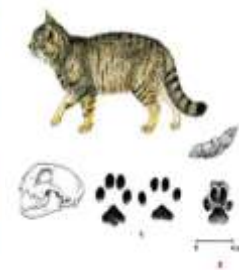
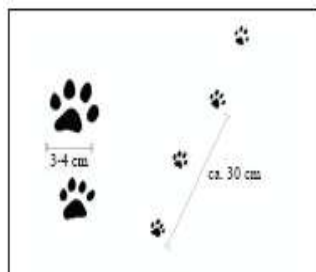
6.2. Macja e egër (*Felis silvestris*)

Ka shumë paqartësira për përhapjen e maces së egër në Evropë. Macja e egër mund të dallohet më mirë nga forma e bishtit të saj. Macet shtëpiake dhe ato rrugaçe me model të tipit të egër, e kanë bishtin më konik. Habitati ipëlqyeshëm zakonisht është zona pyjore, shkurretat dhe zonat e hapura shkëmbore. Strehohet edhe në grumbujt e mbeturinave ku ndërton edhe follenë. Lëviz për ushqim më të shumtën e rasteve gjatë natës. Nuk migron dhe nuk

bie në letargji. *Strofulla* ndërtohet përgjatë shkëmbijve, trungjeve të pemëve dhe stivave të mbeturinave të drurëve të rrëzuar dhe të tharë.

Gjurmët

Jashtëqitjet

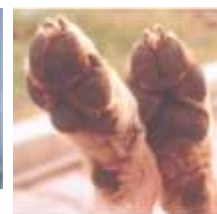

6.3. Ujku (*Canis lupus*)

Ujqërit zakonisht jetojnë në grupe të quajtura lukuni, të udhëhequra nga një femër dhe një mashkull alfa. Pamja e tyre e jashtme varion sipas pozicionit gjeografik: ata më veriorët janë më të mëdhenj dhe kanë gëzof më të ashpër. Ngjyra e ujkut varion sipas periudhave dhe pozicionit gjeografik ku shtrihet, nga e bardhë e florinjte ose në të verdhë me ngjyime të verdha ose të kuqe në pjesët e kurrizit. Lëviz për të

kërkuar ushqim gjatë natës, por edhe ditën në kohë mugëtire. Strofullën e ndërton në të çarët e shkëmbijve, por edhe në rrënjët e pemëve në terrene shumë të maskuara. Nuk migron dhe nuk bie në letargji. Gjurmët janë ovale, putrat e përparme rreth 10cm të gjata dhe 8cm të gjëra, të pasmet janë më të vogëla 8-7cm. Dy mollzat e gishtave të mezit shpesh janë të bashkuara. Jashqitjet janë të gjata dhe të trasha, pjesa e fundit e jashtëqitjes është me majucë.

Gjurmët

Gjurmët janë ovale, putrat e përparme rreth 11cm të gjata dhe 8cm të gjëra, të pasmet janë më të vogla 8cm gjatësi dhe 7cm gjerësi. Dy mollëzat e gishtave të mesit shpesh janë të bashkuara, gjë që vështirë të shihet në gjurmë. Gjurmët e ujkut janë shumë të vështira për t'u dalluar ngatë qenit. E vetmja mënyrë për t'i dalluar është të ndjekësh gjurmët përnjërrugë të gjatë që të mund të kuptosh mënyrën e lëvizjes dhe sjelljen. Në dëborë, ecja në rrësh të shprehur zakonisht është e zakonshme: anëtarët e tufës ndjekin rrugën e njëjtë të prijesit të tyre për të kursyer energji. Por ngandonjëherë ata ndahen.

Jashtëqitjet

Jashtëqitjet e ujqërve janë silitarë të trashëqënganjëherë mbështillen. Pjesa e fundit e jashtëqitjes që del është me majucë. Kur jashtëqitjet ndahen në copëza, vetëm e fundit ka majucë. Ngjyra ndryshon nga plotësisht e zezë në të bardhë. Shpesh në jashtëqitje gjenden sende të ndryshme (copa kockash të mëdha, kocka të vogla, dhëmbë, pupla etj.).

Shënjimi me aromë

Si gjithë kanidët, ujqërit përdorin jashtëqitjet për të shënuar territorin e tyre. Ata lëshojnë në vendet e ngritura. Pranë jashtëqitjes mund të gjenden shënja gërvishjeje. Këto gërvishje, të bëra me këmbët e pasme, me sa duket përhapin erën përkatëse.

6.4. Çakalli (*Canis aureus*)

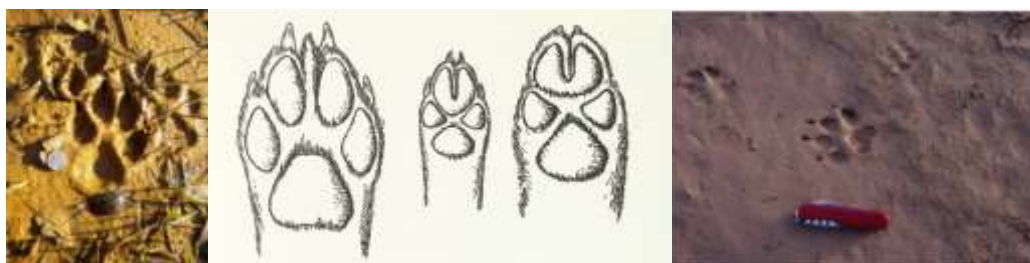

Çakalli zë një pozicion të ndërmjetëm midis Dhelprës (*Vulpes vulpes*) dhe Ujkut (*Canis lupus*) në madhësi dhe, gjithashtu, ka ngjashmëri me qenin gjerman të racës “Shepherd”, edhe pse është i vogël dhe me bisht të përtsher. Takohet zakonisht përreth fshatrave dhe zonave të banuara sidomos në vijën bregdetare dhe në grykëderdhjen e lumejve. Në vendin tonë ka një qëndrueshmëri, madje kohët e fundit vihet re një rritje e numrit. Nuk ka armiq dhe

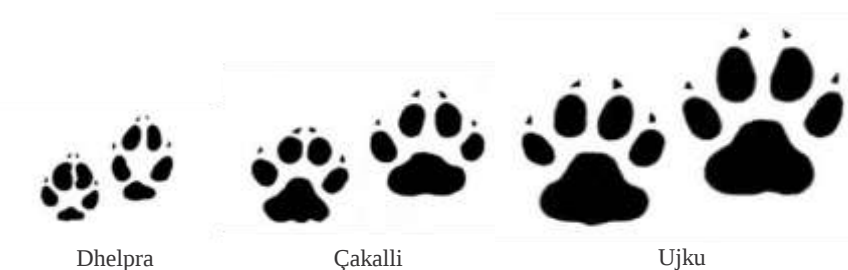
nuk sulmohet nga njeriu. Çakalli zakonisht del në grupe dyshe ose në grupe të vogla familjeje. Në Evropë ata takohen më shpesh në periferitë e fshatrave, ku rrëmojnë nëpër koshat e mbeturinave, shpesh të shoqëruar nga qentë e rrugëve (*C. familiaris*). Zakonisht lëviz gjatë natës, por edhe ditën, larg njerëzve. Nuk bie në letargji, por dhe nuk migron.

Gjurmët

Gjurmët janë më të vogla se të ujqërve. Ato janë 6.5-8 cm të gjata dhe 4-6 cm të gjera. Gishtat 3 dhe 4 shpesh janë të bashkuar si tek ujqërit. Kjo mund të shihet dhe te gjurmët, ku mund të shihni dhe gjurmë maceje të egër.

Krahasim midis gjurmëve të dhelprës, çakallit dhe ujkut.

Jashtëqitjet

Feçet zakonisht lëshohen tek e tek në vende të dukshme si tufa bari, shkurre ose plisadhe, por ndonjëherë përgjatë grumbullohen, kryesisht pranë kufirit të territorit.

6.5. Ariu i murrmë (*Ursus arctos*)

Ariu i murrmë është një nga mishëngrënësit më të mëdhenj ne vendin tone. Tek ne është i mbrojtur me ligj dhe konsiderohet por jo i rrezikuar për zhdukje. Takohet zakonisht në zonat malore të mbuluara me pyje dhe shkurre të dendura. Lëviz gjatë natës dhe ditën. Ata zakonisht janë shumë të ndrojtur por mund të bëhen agresivë në mbrojtje të këlyshëve të tyre. Arinjtë e murrmë janë përgjithësisht të pashoqërueshëm, por femra zakonisht është e shoqëruar nga këlyshët e saj deri sa këta të fundit të bëhen të pavarur. Pemët janë vend i përshtatshëm për të lënë shënja si: shënja vertikale

dhëmbësh, shënja kthettrash dhe qime.

Gjurmët

Ariu është një plantigradë dhe kapësë shputa gishtash të dallueshme mirë. E majta dhe e djathta mund të përcaktohen lehtë. Në hapin e zakonshëm të ecjes, putra e pasme vendoset pak përpara putrës së përparme. Kurlëvizin shpejt, arinjtë përdorin një galop transversal. Kur ngjitet kodra të rrëpirta, ata përdorin kërcimet.

Gjurmët karakteristike të këmbës së pasme të të rriturve kanë madhësi sa të njeriut, por më të gjera dhe me shënja kthettrash të dukshme. Përmasa e gjurmës së shputës së pasme deri në 22cm në moshën 5 veçare.

Jashtëqitjet

Jashtëqitjet e arinjve mund të jenë çorientues e ngandonjëherë, megjithatë përgjithësisht

kanë një formë të dallueshme, me një tendencë për të ruajtur një diametër të rregullt. Diametri mund të jetë imadheri 6-7 cm. Arinjtë hanë mish saherë që mundin, duke vrarë kafshë të mëdha sadreri brilopatë, ose duke u ushqyer me kërmë. Me një dietë të tillë, jashtëqitjet përbëhen kryesisht nga qime dhe kocka. Por ariu është edhe vegjetarian, dheshumë jashtëqitje mund të kenë bar dhe rrënjë. Në vjeshtë, kur ushqehen kryesisht me fruta, jashtëqitjet janë shpesh të lëngshme.

Shenjat e arinjve në pemë/drurë

Arinjtë kafshojnë dhe shpëputin lëvore nga drurët e pishës, hormoqit dhe bredhit. Më pas ata e kruajnë me dhëmbë drurin për të marrë substancën lëngshme, duke lënë shenja vertikale dhëmbësh në të. Arinjtë kanë qejftë fërkohen, zakonisht në një pemë dhe hanganjë herë në shkurre ose cunë. Shpesh kjo pemë është në një vend të dukshëm, diku pranë një shtegu, ku tërheqlehtësisht vëmendjen e ariut, dhe kruhet vazhdimisht derisa mund të përcaktohet si një “pemë ariu”. Zakonisht rrëshira rrjedh jashtë dhe qimet ngjiten në të ose në lëvoren e drurit. Kjo lloj peme është interpretuar si një pemë sinjal, një mjet për të treguar lartësinë e ariut dhe mjet sfide për rivalët. Pa dyshim se ky është gjithashtu një vend për fërkim të rehatshëm.

6.6. Kaprolli (*Capreolus capreolus*)

Është më pak i shoqëruar, i vogël, mund të gjendet në grupe. Në verë ai është gri e pastër në të kuqe, që bëhet më gri në dimër. Hundat dhe noçkat e zeza, mjekra e bardhë. Pjesa e prapme e bardhë në të verë dhe të verdhë në dimër, në trajtë zemre të përmbysur, të meshkujt në trajtë veshke.

Në dimër, femrat kanë një tufë qimesh të bardhamidiskëmbëvetë pasme, të drejtuara mbrapa, që ngjajnë si bisht. Këlyshët janë me shumë lara dhe meshkujt kanë brirë të vegjël të degëzuar dhe me maja. Gjendet zakonisht në pyje dhe zona pyjore me dendësi të madhe, fshihet gjatë ditës dhe shfaqet në muzg për t'u ushqyer. Kur është e pashqetësuar ai del edhe ditën. Periudha e afshit është në mes të verës. Lëviz dhe ushqehet gjatë muzgut dhe natën, por edhe ditën kur është e pashqetësuar. S'ka folë por i fsheh të vegjlit nën gëmushë. Nuk kalon në letargji dhe nuk emigron.

Gjurmët

NgagjithëthundrakëteEvropës,Kaprolli kagjurmënmëtëvogël. Atojanëtëzgjatura, 4-5cm të gjata dhe rreth 3cm të gjera. Hapi: 60-90cm, shputat të kthyera pakngajashtë. Thundraembrapmevendoset në të përparmen. Kurvraponpërtëshpëtuar, çaponjtë e pasëm duken mirë në gjurmën ekërcimit.

Jashtëqitjet

Kakërdhitë më të vogla se të drerit mbretëror: 10-14mm të gjata dhe 7-10mm të gjera. Janë toptha cilindrikë të zinj të ndritshëm ose kafetë errët. Te kakërdhitë everës, topthat bashkë ngjiten. Në dimër topthat cilindrikë rrinë veçmas, një rinskaj e kanë me majë e tjetrin të rrumbullaktë.

Kujdes! Kakërdhitë janë shumë të ngjashme me ato të dhënve dhe dhivetë buta.

6.7. Dhia e egër (*Rupicapra rupicapra*)

Është banor i zakonshëm i kullotave të zonave të larta dhe i shkëmbinjëve. Gjendet në koloni të izoluar. Shënjatë dallueshmenë të dyja në të kokës, që zgjaten nga veshi përmbi sy e deri në gojë. Brirë relativisht të gjatë, të kthyer pas në trajtë kërrabe.

Të dyse kështu kanë brirë, por meshkujt kanë më të trashë. Gëzofi veror është kafe e zbehtë, këmbët kafe të errëta dhe ka një vijë të zezë përgjatë kurrizit. Në dimër i gjithë trupi është më i errët. Në verë gëzofi është ngjyrë gri e hapur. Në verë

jeton mbi zonën e pyjeve (zonën alpine) dhe zbret më poshtë në dimër. Vendet shkëmbore e thepiset ofrojnë mjedise të përshtatshme për t'i shpëtuar rrezikut. Dhitë e egra janë të shoqërueshme, jetojnë në tufa të vogla në verë, që bashkohen në tufa me mbi 100 krerë në dimër. Lëviz natën dhe ditën, nuk bie në letargji dhe nuk *migron*. Strofulla zakonisht zgavër ose gropë, zakonisht në zona më vegjetacion të madh dhe e përdor për t'u çlodhur dhe për të rritur kecat.

Gjurmët

Gjurma është 6cm gjatë dhe 3.5-5cm gjerë. Thundrat janë të ndara mirë, por zakonisht paralele.

Shputa e parme & Shputa e pasme

Shputat paksa të kthyer për jashtë. Kur vrapon për të shpëtuar dhe në dëborë, çaponjtë e pasëm bëhen të dukshëm.

Jashtëqitjet

Kakërdhitë individuale pothuajse sferike. Diametri rreth 1.5cm. Topthatshpesh shtypen dhe më pas sheshohen.

Kujdes! Kakërdhitëja në shumtë ngjashme me atot e dhënve dhe dhivët e buta.

6.8. Derri i egër (*Sus scrofa*)

Stërgjyshi i egër i derrit shtëpiak, dhe është i ngjashëm në pamjen e jashtme, por i mbuluar me qime të ashpra me ngjyrë kafe të errët. I fuqishëm, me pamje derri, anash i shtypur, me kokë të madhe dhe këmbë të shkurtradh të bëshme. Qimet e zezadh të ashpradhe menjëherë të fortë. Meshkujt i kanë dhëmbët e qenit të drejtuar sipër. Gëzofi i verës me qimet e ashprambrojtëse, qëndron i

gjatë dhe i dendur. Gëzofi i dimrit i dendur, me qime më të gjata e të trasha dhe të errët. Këlyshi ka vija të zbehta në gjatësinë e trupit, dhe mashkulli ka një krifë të fortë dhe një çatall të dukshëm. Takohen të kudondodhur, veçanërisht në pyje, zona pyjore, ferma etj. Lëviz natën dhe ditën. Edhe pse zakonisht është i vetmuar, këlyshi rri me nënën deri sa rritet mirë, dhe familjet mund të rrinë në kope në dimër. Ata janë zakonisht shumë të zhurmshëm, kur gërmojnë tokën.

Gjurmët

Është në trajtë trapezoidi pa si çaponjtë e pasëm pothuajse gjithnjë lënë shenjë.

Gjurma e territurve: 6-9cm gjatë dhe 5-7cm e gjerë. Kur ecin ose trokojnë, këmbën e pasme e vendosin pak përpara të parmes, kështu që duket një shenjë e dyfishtë e çaponjve. Gjatë galopit, të katër shputat duken mirë dhe thundrat janë të hapura.

Jashtëqitjet

Bajgëtrreth 7cm të gjatë, shpeshherë në trajtë salçiçeje, por ndryshojnë sipas dietës.

Shenja shoqëruese

Derrate e gërpëlqejnë të zhyt në llucë apo të gërmojnë.

6.9. Baldosa (*Meles meles*)

Një kafshë e pangatërueshme, gri në pjesën e sipërme dhe e zezë në pjesën e poshtme dhe me një fytyrë të dallueshme bardhë e zi. Foletë zakonisht kanë shumë dalje, janë afërsisht me diametër 20cm; mund të përdoren për shumë vjet, duke sjellë pirgje të mëdha mbeturinash jashtë hyrjeve. Takohen më shpesh në zonat pyjore, kullota, pemishte dhe toka të mbjella me kultura bujqësore si drithra, perime etj. Lëviz zakonisht

gjatë natës dhe muzgjeve, por ka raste edhe gjatë ditës në terrene shumë të qeta dhe të mbrojtura. Folenë e bën në strofull të shtruar me barishte me labirinthe tunelesh. Letargji nuk ka, veçse qëndron në fole gjatë motit të ftohtë. Ndonjëherë shikohen edhe me dritën e makinës, ato mund të pikasen kur vrojtton strofullën e tyre në drejtim të erës.

Gjurmët

Kanë 5 gishtadhenjëshputëtë gjerë. Shenja e thembrës duket në baltë të butë ose dëborë. Gjurma e përparme është më e madhese e pasme është 9-11cm. Gjerësia e këmbës së përparme të rriturit është 4.5-6.5cm. Këmbët e përparme kanë shënja të dukshme kthettrash. Këmba e pasme vendoset shpesh mbi të përparmen. Gjurmët e baldosave janë marrë gabimisht si gjurmë të arinjve të vegjël.

Jashtëqitjet

Feçet gjenden shpesh në gropa të cekëta në vende të caktuara, veçanërisht pranë grumbujve të gurëve dhe afër kufirit territorial. Jashtëqitjet variojnë nga të ngurta e të trasha, deri në përgje pa formë. Mbartin mbetje insektesh, qime brejtësish të vegjël, mana dhe drithëra.

6.10. Shqarrthi/Kunadhja gushëbardhë (*Martes foina*)

Kunadhja gushëbardhë ose shqarrthi ngjan shumë me zardafin, por në dallim nga ky i fundit njolla në gushë është e bardhë, pa asnjë gjurmë të verdhëdhe me formë shumë të ndryshueshme nga një individ në tjetrin. Kokë më të zgjatur dhe veshë më rrethorë dhe më me hapësirë midis tyre. Hunda ka një ngjyrë gri të hapur. Gëzofin e ka ngjyrë kafe në gri të zbehtë. Njolla e gushës së kunadhes është gjithmonë e bardhë. Njolla është e madhe dhe zgjatet në drejtim të këmbëve të para. Nuk ka qime në shputat e këmbëve. Kjo njollë gjithashtu është më e vogël se tek zardafi dhe shpesh e ndarë në mes nga një vijë (shirit) e errët; rrallëherë ajo (njolla e bardhë) mund të mungojë plotësisht. Në vendin tonë ajo takohet në të gjithë territorin. Takohet kryesisht në pyjet fletorë por edhe në zona të hapura shkëmbore. Mund të takohet shpesh edhe pranë zonave të banuara. Ashtu si dhe zardafi, janë kafshë të vetmuara

me jetë aktive natën ose në agim dhe në muzg. Jetojnë kryesisht në drurë, duke lëvizur në to me mjaft shkathësi, por edhe në tokë ecin mjaft mirë dhe me shpejtësi. Nuk bie në letargji dhe nuk migron. Strofullën e ndërtojnë në drurë të vjetër të zgavruar ose në të carra shkëmbijësh, por edhe në shtëpi të vjetra të abandonuara.

Gjurmët

Jashtëqitjet

6.11.Zardafi ose kunadhja gushëverdhë (*Martes martes*)

Zardafi është më i madh se qelbësi, me veshë më të dallueshëm, me bisht dhe këmbë më të gjatë se qelbësi. Njolla në gushë varion në ngjyrë nga e verdha në protokalli, por asnjëherë nuk është e bardhë. Ka permasat e nje maceje shtëpie, por me turi më të gjatë, veshë të shkurtër dhe këmbë të shkurtra. Takohet kryesisht në pyjet halorë ose ata të përzierë halorë me fletorë dhe nganjëherë edhe në terrene shkëmbore të hapura, shpesh edhe mbi kufirin e sipërm të pyllit, deri në 2000 m lartësi. Janë kafshë të vetmuara me jetë aktive natën ose në agim dhe në muzg. Jetojnë kryesisht në drurë, duke lëvizur në to me mjaft shkathësi, por edhe në tokë ecin mjaft mirë dhe me shpejtësi. Nuk bie në letargji dhe nuk migron. Strofullën e ndërtojnë në drurë të vjetër të zgavruar ose në të carra shkëmbijësh.

Gjurmët

Mustelidët kanë gjurmë mjaftë të ngjashme me njëra-tjetrën dhe të vështira për tu dalluar. Ata

kanë pesë gishtërinj me thonj në shputat e tyre. Gjithsesi, në shumë raste shenja e gishtit të brendshëm nuk duket. Gjurmët janë të grupuara dy e nga dy. Gjurma e zardafit është disi më e madhe dhe

më e thellë se gjurma e kunadhes dhe vijat e gjurmës janë më pak të dukshme për shkak të qimeve në shputë. Gjurma e parme e zardafit është 4 cm e gjatë dhe 3.7cm e gjerë, ndërsa e pasme është përkatësisht 4.5cm dhe 3.5cm. Te kunadhja shenjat e gjurmës janë më të dukshme për shkak të mungesës së qimeve në shputë. Gjurma e parme është rreth 3.5cm e gjatë dhe 3.2cm e gjerë, ndërsa gjurma e pasme është përkatësisht 4 cm dhe 3cm.

Jashtëqitjet

Kanë diametër 7-15mm dhe janë 4-10cm të gjata, të përdredhura dhe me majucë në fund. Lëshohen zakonisht në vende të dukshme, si në gurë, shkëmbinj, në rrugë, etj.

6.12. Lundërza (*Lutra lutra*)

Vidra/Lundërza i është përshtatur shumë mirë notimit. Ajo ka trup dinamik, mes gishtave të këmbës ka membranë, gëzofi i saj i shkëlqyer është rezistent ndaj ujit. Jashtëqitjet bëhen në ndonjë të dalë ose afër urave. Për arsye të persekutimit, vidrat dalin zakonisht natën dhe janë të turpshme. Jeton në kënetë, lumenj dhe brigje. Lëvizja për ushqim dhe veprime të tjera bëhet gjatë natës.

Folezon në gropa në rrënjët e pemëve. Nuk migron dhe nuk bie në letargji.

Gjurmët

Lundërza ka gjurmë karakteristike për shkak të këmbëve me pesë gishta dhe me membranë midis tyre. Gjurma e parme është pothuajse rrethore, 6.5-7cm e gjatë dhe rreth 6 cm e gjerë.

Gishti i brendshëm është i dukshëm vetëm në gjurmë mjaft të qarta dhe membrana le shenjë zakonisht në baltë të butë ose dëborë. Gjurma e pasme është më e gjatë dhe varion nga 6-9cm gjatësi.

Në varësi të formës së ecjes gjatësia e hapit shkon nga 70-80cm kur vrapon (që gjithsesi ndodh rrallë) në 40-45cm gjatë kërcimeve normale të cilat janë forma normale e ecjes së lundërzës. Një dukuri tjetër karakteristike e lundërzës janë kanalet e gjata që krijohen kur lundërzat rrëshqasin mbi barkun e tyre.

Jashtëqitjet

Jashtëqitjet e lundërzës zakonisht gjenden në vende të ngritura përgjatë brigjeve të lumenjve si në gurë të dukshëm ose trungje pemësh. Kjo dukuri karakteristike përdoret si shenjim territori dhe për komunikim me individë të tjerë. Jashtëqitjet kanë kryesisht luspa dhe hala peshku, zhguaj krustacesh, etj.

6.13. Pelikani kaçurel (*Pelecanus crispus*)

Gjatësia e hapjes së krahëve: 270-320cm. Një prej shpendëve fluturues më të mëdhenj. Të rriturit janë gri në të bardhë me pendë “kaçurrele” në kokë, sqep të madh me “çantë” të kuqe të ndritshme gjatë periudhës së riprodhimit. Iris gri të zbehtë. Këmbë gri.

Habitati: Në Shqipëri, folezon vetëm në Parkun Kombëtar Divjakë-Karavasta. Takohet shpesh edhe në zona të tjera si në Lagunën e Nartës, në Liqenin e Shkodrës, në Liqenet e Prespave, dhe më rrallë në zona të tjera, si psh Liqeni i Ohrit, Liqeni i Thanës etj.

Ushqimi: Peshk.

Biologjia e riprodhimit: Pelikani kaçurrel është folezues kolonial. Në vendin tonë folëzon vetëm në Lagunën e Karavastasë, në një ishull, i cili ka marrë edhe emrin “Ishulli i Pelikanit”. Folenë e ndërton me shkopinj, bar dhe pendë. Është folzues i hershëm, dhe inkubimin e fillon që në Shkurt. Lëshon 1-5 vezë, dhe i ngroh për një periudhë nga 30 në 34 ditore. Suksesi i riprodhimit varet shumë nga qetësia e mjedisit ku folezon. Nëse përgjatë

periudhës së riprodhimit, ky lloj shqetësohet atëherë kjo shkakton sukses të ulët ose dështim të riprodhimit. Të vegjëlit fitojnë aftësinë e fluturimit në një moshë rreth 85 ditore, dhe bëhen krejtësisht të pavarur në moshën rreth 105 ditore. Maturinë seksuale e fiton në moshën nga 3-4 vjeçare. Është lloj filopatrik, çka do të thotë se është ngushtësisht i lidhur me mjedisin ku folezon, pra folezon gjithmonë në të njëjtin vend.

Statusi i mbrojtjes në Shqipëri: I rrezikuar në mënyrë kritike për zhdukje.

Statusi i llojit në nivel global: I ndjeshëm.

Lloje të ngjashëm: Pelikani rozë.

Metodologjia dhe këshilla të inventarizimit:

Pelikani kaçurrel është lloj i rrezikuar në nivel global, gjithashtu dhe në Shqipëri. Prej disa vitesh tashmë punohet për rimëkëmbjen e popullatës së këtij lloji në vendin tonë. Për këtë arsye, Pelikani në vendin tonë monitorohet në mënyrë të vazhdueshme gjatë gjithë vitit, duke ndjekur këtë metodë:

- Vrojtimi kryhet pergjeate periudhes Janar deri në Korrik.
- Zhvillohen 3 vizita në muaj, pasi është periudha më e rëndësishme e riprodhimit.
- Përgjatë muajve të tjerë realizohen vetëm dy vizita në çdo muaj.
- Monitorimi bëhet në pika të ndryshme të Parkut Kombëtar Divjakë-Karavasta, si psh në Lagunën e Karavastasë, në Lagunën e Godullës së vogël, në zonë e quajtur “Spiaxho” etj.
- Monitorimi kryhet nëpërmjet dylbive dhe teleskopit.
- Është e rëndësishme që të ruhet një distancë minimale nga kolonia, jo më pak se 200 m.
- Monitorimi mund të kryhet me varkë ose nga pika të ndryshme vrojtimi në tokë.
- Informacioni që kërkohet të grumbullohet është:
 - (i) Numëri total i pelikanëve,
 - (ii) numëri i çifteve,
 - (iii) numëri i foleve,
 - (iv) numëri i të vegjëlve dhe të rinjëve etj.
- Shënohen dhe të dhëna të sjelljes së shpendëve në kohën e inventarizimit (i parë në fluturim, duke u ushqyer, duke ngrohur vezët etj.
- Të dhëna hidhen në protokollat përkatës, të cilat më tej ngarkohen në një faqe në internet, e cila i përket rrjetit global të ruajtjes së Pelikanit kaçurrel.

7.GRUMBULLIMI I TË DHËNAVE TË TERRENIT DHE PLOTËSIMI I FORMULARËVE

Sistemi i monitorimit të faunës të AKZM është projektuar për të kryer patrullim të përditshëm të Rangers-ave, në kuadër të kontekstit të ruajtjes së zonës të mbrojtur. Ngritja e një patrulle efektive të Rangers-ave, brënda dhe jashtë kontekstit të ruajtjes së ZM, është esenciale për mbrojtjen, menaxhimin dhe monitorimin e faunës, në kuadër të grumbullimit dhe e plotësimit të dhënave gjatë patrullimit. Ngritja, funksionimi dhe kontrolli i patrullës së rangers-ave është detyrë e përgjegjesit të Sektorit të Monitorimit apo dhe i Sektorit të Menaxhimit të AdRZM-ve, sipas përcaktimit të bërë nga drejtuesit e AKZM.

Patrullimi në përgjithësi ka tre qëllime:

1. Monitorimi

- Mbledhjen e të dhënave, sipas kërkesave të parashtruara në protokollet përkatëse.

2. Mbulimi

- Të krijojë prezencën e Rangers-ave në një zonë dhe të sigurojë mbulim të mjaftueshëm.

3. Zbatimi

- Kapjen e autorëve.

Detyra kryesore e një patrulle është krijimi i një prezence (mbulimi) dhe marrja e informacionit (monitorimi) në sa më shumë zona të jetë e mundur, por kjo varet edhe nga madhësia e zonës së ruajtur dhe numri i ekipeve të patrullimit në dispozicion; çelësi i suksesit mbetet qëndrueshmëria dhe niveli i përpjekjeve të patrullave. Në përgatitjen e planit të patrullimit duhet marrë në konsideratë:

- Procesin e Monitorimit, Mbulimit, Zbatimit, ose një kombinim të tyre.
- Me se do të kryhet patrullimi: Me automjet, motora, varka, kafshë, këmbë, ose një kombinim i këtyre; duke përcaktuar për çdo patrullim edhe distancat që do të përshkohen në km.
- Përcaktohet ID dhe numri i rangers-ave të patrullimit.
- Koha e fillimit dhe përfundimi të vëzhgimit në terren (Data dhe Ora).
- Emërtimi i popullor i zonës që do të vëzhgohet, i zonës së mbrojtur apo dhe jashtë saj.
- Rregjistrimi i të gjithë shtigjeve apo dhe i rrugëve që do të përshkohen.

Është e domosdoshme që para nisjes për në terren Patrullat duhet të marrin njoftim për:

- Qëllimin e patrullimit;
- aktivitetet e ligjshme dhe të paligjshme që kryhen në zonën e planifikuar për vëzhgim;
- gjuetinë pa kriter në zonë;
- masat parandaluese të përshtatshme që duhen marrë parasysh;
- vendet që duhet vizituar;
- ndihma nga ekipet e tjera të patrullimit;
- kohëzgjatja;
- pajisjet e nevojshme;
- procedurat emergjente, etj.

Informacionin, të cilët rangers-at e kanë grumbulluar nga terreni dhe të hedhur në Protokollat përkatëse apo dhe të regjistruar në GPS, pas përfundimit të vëzhgimit, ia dorëzojnë përgjegjësit të ngarkuar për mirëmbajtjen e Sistemit të Inventarizimit të Faunës së Egër (SiMF), në AdRZM.

Të gjitha të dhënat dhe informacionet e marra nga formularët, blloqet e shënimeve nga puna në terren, fotografi etj, hyjnë në një sistem të dhënash. Databaza mundëson përdoruesit të hartëzojnë lehtësisht informacionin, analizin e të dhënave, interpretimin dhe raportimin. Sistemi SiMF është menduar të përpunojë të dhënat e monitorimit që do të grumbullohen nga rojet mjedisore të terrenit. Informacioni i plotësuar në formularët përkatës, hidhet më pas në sistemin kompjuterik të AdRZM-ve, të cilat, pas përpunimit nga përgjegjësit e caktuar, përcillen tek stafi përgjegjës i AKZM.

Hedhja e këtyre të dhënave në Database të SiMF mundëson se si është realizuar plani i patrullimit nga rangers-at dhe problemet me të cilat janë dëshur patrullat. Përpunimi i të dhënave të kryhet në nivel shtegu/transekti; në nivel zone inventarizimit dhe në nivel qarku ose rajoni. Analiza e informacionit të grumbulluar tregon shtrirjen dhe vendndodhjen e patrullave të monitorimit, përcaktimin e efektivitetit të mbulimit të ruajtjes së zonës nga patrullat, dhe të nxjerrë në pah zonat që nuk janë mbuluar nga patrullat. Kjo ndihmon që përgjegjësi i patrullës të përmirësoj planifikimin e patrullimeve të ardhshme, të mund të llogarisë se cilat vende duhen patrulluar për të garantuar një mbullim të vërtetë sa më efektiv e më të mirë të zonës.

Gjithashtu, me përpunimin e informacionit, sigurohet dhe përgatitet, krahas raportit, dhe një hartë për:

- Mbullimin e zonës së vëzhguar nga patrullimi;
- shpërndarjen e llojeve të faunës të egër;
- shtigjet dhe transektet e monitorimit si dhe të vendosjes së kamerave-kurth;
- rastet e konflikteve të faunës së egër;
- rastet e kafshëve dhe shpendëve të egra të vrara;
- rastet dhe llojet e aktiviteteve të paligjshme;
- zonat ku aktivitetet e paligjshme ndodhin me shpesh;
- rastet e kafshëve dhe shpendëve të egra të takuara gjatë vëzhgimit;
- gjurmët apo shenjat të tjera si: Jashtëqitje, lëkurë, qime, bri, thonj, pupla, gërvishtje, ulërima, etj).

Njëherazi nga përpunimi, interpretimit dhe analizimi i këtyre të dhënave mund të sigurohet: shpërndarja, zhvillimet, përmasat dhe dendësia e popullatës, së individëve riprodhues, kur ndodh procesi i çiftëzimit apo dhe shpërndarjes totale. Analizimin e indikatorëve si numri i sulmeve në bagëti nga karnivorët e mëdhenj varet jo vetëm nga dendësia e tyre, por edhe nga sasia e bagëtive që kullojnë në natyrë, por edhe nga bollëku i preve të egra (si kaprolli, dhia e egër, derri i egër, lepuri, etj.), forma e ruajtjes së bagëtive, lloji i ambientit (lidhja e kullotave me pyjet) dhe me shumë me sjelljen e vetë individëve të llojeve karnivore. Kësisoj edhe mbi shëndetin dhe statusin gjenetik si: sëmundjet virale, bakteriale dhe parazitet mund të kenë një efekt të fortë në popullatën e gjitarëve të mëdhenj dhe të mesëm. Të dhëna të tilla mund të

sigurohen nga individët që janë gjetur të ngordhur ose nga ata që janë kapur në përputhje me kriteret kërkimore-shkencore të parashikuara në legjislacion.

Analizimi dhe gjykitimi gjenetik i një popullate lejon të zbulojmë rrjedhën gjenetike dhe humbjen e varieteteve gjenetike. Parametrat mund të maten direkt ose indirekt, me një qasje absolute ose relative.

Grumbullimi dhe analiza e informacionit mundëson drejtuesit e AdRZM-ve, dhe më pas ata të AKZM, për përgatitjen e raporteve të SiMF për secilën Zonë të Mbrojtur apo dhe përzonat e tjera; tërësia e këtyre informacioneve mundëson përgatitjen e raportit në shkallë AdRZM (qarku) dhe tërësia e këtyre informacioneve të qarqeve mundëson përgatitjen e raportit në rang kombëtar.

HAPAT QË DUHEN NDJEKUR PËR PLOTËSIMIN E FORMULARËVE

Përgjegjësi i ngarkuar për ngritjen e patrullimit, së bashku me rangers-in apo grup ranger-sat, në një hartë topografike (shk 1:25000), përgatitin planin e lëvizjes dhe të kqyrjes së zonës apo dhe të nënzonës. Rangers-at, në çdo kohë dhe përherë, gjatë kryerjes së vëzhgimit/patrullimit, medoemos duhet të evidentojnë dhe fotografojnë çdo ngjarje me të cilat do të ndeshen gjatë partullimit. Me anë të GPS apo dhe në hartat topografike, kryejnë markimin e rrugëve dhe të shtigjeve, vendndodhjen dhe zona apo nënzonat e vëzhgimit, sipas sistemit koordinativ UTM. Me këtë mënyrë mundësohet një informacion i plotë për mbulimin e gjithë zonës së mbrojtur apo dhe të territorit jashtë saj nga patrullat; njëherazi dhe për të ndihmuar dhe vërtetuar trendet dhe gjendjen e faunës në sistemin e SiMF.

1. Plotësimi i formularit 1, PATRULLIMI.

FUSHAT:

AdRZM: (Vendosni emërtimin zyrtar të Administratës Rajonale të Zonës së Mbrojtur, të qarkut).

DATA(dita/muaji/viti): (Plotësoni datën (fillimit dhe përfundimit të partullimit), sipas planit të punës të rangers-it/at).

ORA: (Plotësoni Ora/minuta) (00-23:59).

ROJA MJEDISORE: (Vendosni emrin e rangers-it/ve).

NUMRI I STAFIT: (Vendosni numrin e stafit që merr pjesë në Patrullim).

STAFI I JASHTËM: (Vendosni emrat e stafit të jashtëm, institucionin apo dhe OJF që përfaqësojnë).

ZONA E MBROJTUR: (Vendosni emrin zyrtar të ZM dhe kategoria IUCN).

EMRI POPULLOR I ZONËS: (Vendosni emrin me të cilin komuniteti e quan zonën apo nënzonën e patrullimit).

KOORDINATAT: (Vendosni koordinatat nga GPS ose SmartPhoni, sipas sistemi koordinativ UTM, ku për Lindjen plotësohet me 6 shifra dhe për Veriun me 7 shifra).

INTENERARI I LËVIZJES: (Përshkruani me fjalë segmentin/rrugëtimin/shtegun ku kalohet deri në destinacionin final).

MËNYRA E LËVIZJES:(Përshkruani mënyrën e lëvizjes së rangers-ave dhe të mjeteve që përdorin si: Makinë,Teleferik, Këmbë, Varka, Kafshë, etj, duke vendosur kryqin/et në rrathët përkatës të formularit).

KILOMETËR:(Përcakton distancën maksimale e lëvizjes së planifikuar në zyrë (duke e ndarë sipas mënyrës së lëvizjes),ose vendndodhjes së rangersit deri në destinacionin final të patrullimit.Kjo do të llogaritet nëpërmjet programit (BaseCamp+harta topografike dhe e rrjetit rrugor) të instaluar në kompjuterin e përgjegjesit të monitorimit).

SHËNIME: (Përshkruani ngjarjet e veçanta të hasura gjatë patrullimit ose për rastet që duhet të keni informacion më tepër apo dhe sqarime plotësuese).

FORMULARI " PATRULLIMI "	
AdZM:	_____
DATA:	_____
ORA:	_____
ROJA MJEDISORE:	_____
NR I STAFIT:	_____
STAFI I JASHEM:	_____
ZONA E MBROJTUR:	_____
EMRI POPULLOR I ZONËS:	_____
KOORDINATAT GPS LINDJE (6):	_____
KOORDINATAT GPS VERI (7):	_____
INTERARI:	_____ _____ _____
MENYRA E LËVIZJES:	☐ Në këmbë ☐ Me biçikletë ☐ Motorçikletë ☐ Makinë ☐ Mjet lundrues ☐ Mjet fluturues ☐ Teleferik ☐ Me kafshë
KILOMETER:	_____
SHËNIME:	

2. Plotësimi i formularit 2, KONFLIKTET E FAUNËS SË EGËR

Ky formular plotësohet nga rangers-at gjatë ushtrimit të patrullimit/vëzhgimit në terren. Informacioni që do të mbledhet në këtë rast vjen nga konfliktet midis kafshëve-njeriut, kafshëve-kafshëve dhe njeriut-kafshëve.Nëpërmjet këtij informacioni asistohen menaxhuesit për përcaktimin e masave zbutëse të konflikteve. Kjo do të thotë të kuptuarit e ashpërsisë dhe vendndodhjes së konflikteve.

Kujdes:Bashkë me këtë formular plotësohet edhe formulari për Monitorimin e Faunës së Egër.

FORMULARI " KONFLIKTET E FAUNES SE EGER"

AdZM: _____

DATA: _____

ORA: _____

ROJA MJEDISORE: _____

NR I STAFIT: _____

STAFI I JASHTËM: _____

ZONA E MBROJTUR: _____

EMRI POPULLOR I ZONËS: _____

KOORDINATAT GPS LINDJE (6): _____

KOORDINATAT GPS VERI (7): _____

SPECIA:

☐ Arix i munnë	☐ Kryekuge e madhe
☐ Mace e egër	☐ Kuqja gatllogjebër
☐ Rrëgebulli	☐ Grila
☐ Luntërza	☐ Rose e përhomë
☐ Dhia e egër	☐ Bishëgjela
☐ Kaproll	☐ Sqepiuge
☐ Baidosë	☐ Maratorja
☐ Ujk	☐ Shapke uj
☐ Çakall	☐ Bajza
☐ Derr i egër	☐ Thëllëzë mall
☐ Lapur i egër	☐ Pëllumb i egër
☐ Dhepër	☐ Shapka
☐ Zardeli ose kunadhja gushëverdhe	☐ Turtulli
☐ Shparthi ose kunadhja gushëbardhe	☐ Shkurta
	☐ Leuvasha
	☐ Pellkani kaçurrel

KOHA E DEMIT
☐ DITEN ☐ NATEN

VENDI I DEMIT
☐ BRENDA ZM ☐ JASHTË ZM

LLOJI I DEMIT:

☐ Dëmtim në njerës	☐ Dëmtim në tokat e mbjella
☐ Dëmtim në biotë	☐ Dëmtim të pyllit
☐ Dëmtim të pronës private	☐ Bujqësi
☐ Kullotë (publike)	☐ Kullotë (private)
☐ Pyje (publik)	☐ Pyje (private)
☐ Banesa	☐ Dëmtim në bagëti
☐ Tjetër	

GJEDH I VRARE ☐

GJEDH I DENTUAR ☐

DELE TE VRARA ☐

DELE TE DENTUARA ☐

DHI TE VRARA ☐

DHI TE DENTUARA ☐

SHPENDE TE VRARA ☐

SHPENDE TE DENTUARA ☐

KUAJ/GOMERE TE VRARA ☐

KUAJ/GOMERE TE DENTUARA ☐

DERRA TE VRARA ☐

DERRA TE DENTUARA ☐

SHENIME:

FUSHAT:

AdRZM:(Vendosni emërtimin zyrtar të Administratës Rajonale të Zonës së Mbrojtur, të qarkut).

DATA (dita/muaji/viti): (Plotësoni datën (fillimit dhe përfundimit të partullimit), sipas planit të punës të rangers-it/at).

ORA: (Plotësoni Ora/minuta) (00-23:59).

ROJA MJEDISORE: (Vendosniemrinerangers/ve).

NUMRI I STAFIT: (Vendosni numrë stafit që merr pjesë në Patrullim).

STAFI I JASHTËM: (Vendosni emrat e stafit të jashtëm, institucionin apo dhe OJF që përfaqësojnë).

ZONA E MBROJTUR: (Vendosniemrin zyrtar të ZM dhe kategoria IUCN).

EMRI POPULLOR I ZONËS: (Vendosni emri me të cilin komuniteti e quan zonën apo nënzonën e patrullimit).

KOORDINATAT: (Vendosni koordinatat nga GPS ose SmartPhoni, sipas sistemi kordinativ UTM, ku për Lindjen plotësohet me 6 shifra dhe për Veriun me 7 shifra).

LISTA E SPECIEVE, OBJEKT GJUEITIE DHE ME STATUS TË VEÇANTË MBROJTJEJE:

SPECIA:	☐ Ariu i murmë	☐ Kryekuqe e madhe
	☐ Mace e egër	☐ Kuqlla qafëgjelbër
	☐ Rrëqebull	☐ Grilla
	☐ Lundërza	☐ Rosa e përhime
	☐ Dhia e egër	☐ Bishtëgjela
	☐ Kaproll	☐ Sqepluga
	☐ Baldosë	☐ Marsatorja
	☐ Ujk	☐ Shapkë uji
	☐ Çakall	☐ Bajza
	☐ Derr i egër	☐ Thëllëzë mali
	☐ Lepur i egër	☐ Pëllumb i egër
	☐ Dhelpër	☐ Shapka
	☐ Zardafi ose kunadhja gushëverdhe	☐ Turtulli
	☐ Shqarshi ose kunadhja gushëbardhe	☐ Shkurta
		☐ Lauresha
		☐ Pelikani kaçurrel

SPECIA: (Vendosni një kryq mbi specien që ka shkaktuar dëmin).

KOHA E DËMIT: (Vendosni një kryq për ditën ose natën).

VENDI I DËMIT: (Me GPS përcaktoni se ku ndodheni dhe plotësoni me një kryq kuadratet brenda ZM ose jashtë ZM).

LLOJI I DËMIT: (Plotësoni me kryqe tipet e dëmtimeve, sipas listës përkatëse. Në rast se ka lloje të dëmtimeve jashtë listës i përshkruani ato tek fusha **Shënime**. Gjithashtu përshkruaniedhe ngjarjet e veçanta të hasura gjatë patrullimit ose për rastet që duhet të kenë informacion më tepër apo dhe sqarime plotësuese).

SHËNIME: (Përshkruani ngjarjet e veçanta të hasura gjatë patrullimit ose për rastet që duhet të kenë informacion më tepër apo dhe sqarime plotësuese).

3. Plotësimi i formularit 3, KAFSHËT/SHPENDËT E VRARA

Ky formular plotësohet nga rangers-at gjatë ushtrimit të vëzhgimit në terren, duke marrë në konsideratë rastet nga konfliktet dhe të kafshëve dhe shpendëve të egra të vrara. Po kështu sigurohetedhe një pasqyrë të plotë eshkallës së vrasjeve të paligjshme, gjuetisë pa kriter, sëmundjeve, ndikimi i fatkeqësive natyrore, grabitja, etj.

Kujdes: Bashkë me këtë formular plotësohet edhe formulari për Monitorimin e Faunës së Egër.

FUSHAT:

AdRZM: (Vendosni emërtimin zyrtar të Administratës Rajonale të Zonës së Mbrojtur, të qarkut).

DATA (dita/muaji/viti): (Plotësoni datën (fillimit dhe përfundimit të partullimit), sipas planit të punës të rangers-it/at).

ORA: (Plotësoni Ora/minuta) (00-23:59).

ROJA MJEDISORE: (Vendosni emrin e rangers/ve).

NUMRI I STAFIT: (Vendosni numrin e stafit që merr pjesë në Patrullim).

STAFI I JASHTËM: (Vendosni emrat e stafit të jashtëm, institucionin apo dhe OJF që përfaqësojnë).

ZONA E MBROJTUR: (Vendosniemrin zyrtar të ZM dhe kategoria IUCN).

EMRI POPULLOR I ZONËS: (Vendosni emri me të cilin komuniteti e quan zonën apo nënzonën e patrullimit).

KOORDINATAT: (Vendosni koordinatat nga GPS ose SmartPhoni, sipas sistemi koordinativ UTM, ku për Lindjen plotësohet me 6 shifra dhe për Veriun me 7 shifra).

LISTA E SPECIEVE, OBJEKT GJUE TIE DHE ME STATUS TË VEÇANTË MBROJTJEJE:

SPECIA:	☐ Ariu i murmë	☐ Kryekuqe e madhe
	☐ Mace e egër	☐ Kuqia qafëgjelbër
	☐ Rrëqebull	☐ Grilla
	☐ Lundërza	☐ Rosa e përhime
	☐ Dhia e egër	☐ Bishtëgjela
	☐ Kaproll	☐ Sqepluga
	☐ Baldosë	☐ Marsatorja
	☐ Ujk	☐ Shapkë uji
	☐ Çakall	☐ Bajza
	☐ Derr i egër	☐ Thëllëzë mali
	☐ Lepur i egër	☐ Pëllumb i egër
	☐ Dhelpër	☐ Shapka
	☐ Zardafi ose kunadhja gushëverdhe	☐ Turtulli
	☐ Shqarthe ose kunadhja gushëbardhe	☐ Shkurta
		☐ Lauresha
		☐ Pelikani kaçurrel

SPECIA: (Vendosni një kryq mbi specien që është vrarë/ngordhur).

KOHA E NGORDHJES: (Bëni një vlerësim për shkakun e ngordhjes dhe vendosni kryqin për një nga 4 përcaktimet: -Afër-Së fundmi-Prej kohësh-E papërcaktuar).

SHKAKU U NGORDHJES: (Bëni një vlerësim përshkakun e ngordhjesdhevendosni kryqin për:-Natyror-Jo natyror-I paditur).

MËNYRA E NGORDHJES:(Bëni një vlerësim për përcaktimet e më poshtëme të listuara ose shënoni rastet e konstatuara jashtë listimit dhe i shkruani tek TJETËR)

- Moshë e madhe
- Sëmundje
- Fatkeqësi natyrore
- Aksident
- Helmuar
- Me armë
- Me kurth
- Kontrolli i kafshëve
- Tjetër...

GJINIA:(Përcaktonidhe shënoni: femër ose mashkull).

MOSHA E KUFOMES: (Bëni një vlerësim mbi kufomën, për pjesët ose mbetje të tjera çka janë prej saj, kur është e mundur në lidheje me moshën dhe vendosini shënjën tek fusha përkatëse).

SHËNIME: (Përshkruani ngjarjet e veçanta të hasura gjatë patrullimit ose për rastet që duhet të kenë informacion më tepër apo dhe sqarime plotësuese).

FORMULARI " KAFSHE/SHPENDE TE EGER TE VRARE"	
AdZM: _____ DATA: _____ ORA: _____ ROJA MJEDISORE: _____ NR I STAFIT: _____ STAFI I JASHEM: _____ ZONA E MBROJTUR: _____ EMRI POPULLOR I ZONËS: _____ KOORDINATAT GPS LINDJE (6): _____ KOORDINATAT GPS VERI (7): _____	
SPECIA: ☐ Ariu i marmë ☐ Mace e egër ☐ Rreqebull ☐ Lundërza ☐ Dhia e egër ☐ Kaproll ☐ Baldosë ☐ Ujk ☐ Çakall ☐ Derr i egër ☐ Lepur i egër ☐ Ohëpër ☐ Zardafi ose kunadhja gushëverdhe ☐ Shqarthe ose kunadhja gushëbardhe	☐ Kryekuge a madhe ☐ Kuqja qafëgjellër ☐ Grilla ☐ Rosa e përhimë ☐ Bishtrëgjela ☐ Sipepluga ☐ Marseloria ☐ Shapke uji ☐ Bajza ☐ Thërrëzë mali ☐ Pëllumb i egër ☐ Shapka ☐ Turtull ☐ Shkurta ☐ Laureaha ☐ Pelikani kaçurrel
KOHA E NGORDHJES ☐ Afër (<3 javë) ☐ Në fundmi (3 javë - 1 vit) ☐ Prej kohësh (> 1 vit) ☐ E papërcaktuar	
SHKAKU I NGORDHJES ☐ Natyror ☐ Jo natyror ☐ I paditur	
MENYRA E NGORDHJES ☐ Moshë e madhe ☐ Sëmundje ☐ Fatkeqësi natyrore ☐ Aksident ☐ Holmuar ☐ Me armë ☐ Me kurth ☐ Kontrolli i kafshëve ☐ Tjetër _____ TJETER: _____	
GJINIA ☐ Mashkull ☐ Femër ☐ E paditur	
MOSHA E KUFOMES ☐ E re ☐ Gjysmë i mitur ☐ I mitur ☐ E paditur	
SHËNIME: 	

4. Plotësimi i formularit 4, AKTIVITETET E PALIGJSHME

Ky formular plotësohet nga rangers-at gjatë ushtrimit të vëzhgimit në terren. Informacioni që do të mbledhet në këtë rast vjen nga aktivitete të paligjshme. Rastet dhe llojet e aktiviteteve ndihmojnë në vlerësimin mbi kërcënimet e faunës, habitateve dhe njerëzve. Këto mund të përfshijnë aktivitete të tilla si: djegia, prerjet për qëllim tregtimin e tyre, vjedhjen e bagëtive, zjarrvëniet e qëllimshme, banditizmi, kurthet, etj.

Kujdes: Bashkë me këtë formular plotësohet edhe formulari për Monitorimin e Faunës së Egër, vetëm për ato raste kur nga aktiviteti i paligjshëm ka dëmtim të specieve të këtij formulari.

- Vrasje/dëmtim nëpërmjet helmimit.
 - Vrasje/dëmtim nëpërmjet përdorimit të dinamitit e lëndëve të tjera eksplozive.
 - Vrasje/dëmtim nëpërmjet kurtheve, grackave, gropave.
 - Vrasje/dëmtim nëpërmjet lendeve ngjitëse për shpendë.
 - Vrasje/dëmtim nëpërmjet grepa, rrjeta, karrem të helmuar, të gjallë, të verbuar ose të sakatuar.
 - Vrasje/dëmtim nëpërmjet mjete mashtruese (imituesve)
 - Kapja e qëllimshme e individëve të llojeve të faunës së egër, duke përdorur mjete dhe metoda të zënies ose të vrasjes në shkallë të gjerë dhe në mënyrë jo selektive.
 - Përdorimi i pajisjeve elektronike për të përmirësuar pamjen në dritë të dobët, rrymën elektrike për të vrarë ose paralizuar apo dhe tym ose gaz, që i detyrojnë kafshët të dalin nga vendet ku fshihen.
 - Kapja dhe mbyllja e individëve të faunës së egër në kafaze.
 - Zjarrvënie.
 - Prerje e paligjshme.
 - Dëmtim nga kullotja, kositja, grumbullimi i bimëve.
 - Përdorimi i pesticideve dhe i kimikateve.
 - Përdorimi i skajshëm dhe tjetërsimi i burimeve dhe i trupave ujore.
 - Nxjerr dhe marrja e gurëve, zhavorrit, rërës dhe humusit, shfrytëzimi i mineraleve.
 - Zhvillimi i infrastrukturës, tjetërsimi i territorit dhe i peizazhit.
 - Hapja e puseve për ujtime.
 - Mos menaxhimi i mbetjeve dhe i vendgroposjeve të tyre si dhe ndotja e territorit.
 - Aksidentet rrugore dhe fatkeqësitë natyrore, vërshimeve të ujërave, ortekëve të borës, akullit ose kushteve të tjera të jashtëzakonshme natyrore, që vështirësojnë dukshëm lëvizjen kafshëve.
 - Keqtrajtimi, dëmtimi dhe plagosja e individëve të llojeve gjatë veprimtarive bujqësore, hidroteknike, të mirëmbajtjes e shfrytëzimit të pyjeve dhe veprimtarive të tjera ekonomike e shoqërore që mund ti dëmtojnë.
 - Veprimtaritë, që çojnë në shkatërrimin dhe në zvogëlimin e numrit të popullatave, në dëmtimin e habitateve, të rrugëve të shtegimit e të kushteve të shumimit të tyre.
 - Efekte negative mbifaunën e egër, të shkaktuara nga ndryshimet klimatike.
- SHËNIME:** (Përshkruani ngjarjet e veçanta të hasura gjatë patrullimit ose për rastet që duhet të kenë informacion më tepër apo dhe sqarime plotësuese).

5. Plotësimi i formularit 5, MONITORIMI I FAUNËS SË EGËR

Ky formular plotësohet nga rangers-at gjatë ushtrimit të vëzhgimit në terren për 30 llojet e percaktuar për inventarizim dhe monitorim. Gjithashtu evidentohen dhe fotografohen rastet e kafshëve dhe shpendëve të egra të takuara gjatë vëzhgimit; gjurmët apo dhe shënjat të tjera si: Jashtëqitje, Lëkurë, Qime, Bri, Thonj, Pupla, Gërvishtje, Ulërima, etj.). Ky formular plotësohet nga rangers-at gjatë ushtrimit të vëzhgimit në terren për 30 llojet e percaktuar për inventarizim dhe monitorim. Gjithashtu evidentohen dhe fotografohen rastet e kafshëve dhe shpendëve të egra të takuara gjatë vëzhgimit; gjurmët apo dhe shënjat të tjera. Me këtë informacion mund të percaktohen prirjet në shtimin dhe shpërndarjen e specieve kryesore të faunës, etj.

Po kështu e rëndësishme gjatë patrullimit është edhe evidentimi i shtigjeve, sektorët (transektet) e inventarizimit dhe pozicioni i vendosjes së kamerave kurth (duke plotësuar protokollin e kamerave).

FORMULARI " MONITORIMI I FAUNES SE EGER"	
AdZM: _____	
DATA: _____	
ORA: _____	
ROJA MJEDISORE: _____	
NR I STAFIT: _____	
STAFI I JASHTËM: _____	
ZONA E MBROJTUR: _____	
EMRI POPULLOR I ZONËS: _____	
KOORDINATAT GPS LINDJE (6): _____	
KOORDINATAT GPS VERI (7): _____	
SPECIA: ☐ Ariu i murmë ☐ Mace e egër ☐ Rëqebull ☐ Lundërza ☐ Dhia e egër ☐ Kaproll ☐ Baldosë ☐ Ujk ☐ Çakall ☐ Derr i egër ☐ Lepur i egër ☐ Dhelpër ☐ Zardafi ose kunadhja gushëverdhe ☐ Shqarthe ose kunadhja gushëbardhe ☐ Kryekuqe e madhe ☐ Kuqja qafëgjethër ☐ Grila ☐ Rosa e përhimë ☐ Blërtëgjela ☐ Sqepiuga ☐ Marsatorja ☐ Shapë uj ☐ Bajza ☐ Thërrëzë mali ☐ Pellumb i egër ☐ Shapka ☐ Turtull ☐ Shkurta ☐ Lësuesha ☐ Pelikani kaçurrel	
IDENTIFIKIMI: ☐ VROJTIM DIREKT ☐ GJURIME ☐ SHENJA ☐ JASHTËQITJE ☐ PUPLA ☐ QIME ☐ TJETER TJETER: _____	
SHENIME:	

FUSHAT:

AdRZM:(Vendosni emërtimin zyrtar të Administratës Rajonale të Zonës së Mbrojtur, të qarkut).

DATA (dita/muaji/viti): (Plotësoni datën (fillimit dhe përfundimit të partullimit), sipas planit të punës të rangers-it/at).

ORA: (Plotësoni Ora/minuta) (00-23:59).

ROJA MJEDISORE: (Vendosniemrin eragners/ve).

NUMRI I STAFIT: (Vendosni numrin e stafit që merr pjesë në Patrullim).

STAFI I JASHTËM: (Vendosni emrat e stafit të jashtëm, institucionin apo dhe OJF që përfaqësojnë).

ZONA E MBROJTUR: (Vendosniemrin zyrtar të ZM dhe kategoria IUCN).

EMRI POPULLOR I ZONËS: (Vendosni emrin me të cilin komuniteti e quan zonën apo nënzonën e patrullimit).

KOORDINATAT: (Vendosni koordinatat nga GPS ose SmartPhoni, sipas sistemi koordinativ UTM, ku për Lindjen plotësohet me 6 shifra dhe për Veriun me 7 shifra).

LISTA E SPECIEVE, OBJEKT GJUE TIE DHE ME STATUS TË VEÇANTË MBROJTJEJE:

SPECIA:	☐ Ariu i murmë	☐ Kryekuqe e madhe
	☐ Mace e egër	☐ Kuqlla qafëgjelbër
	☐ Rrëqebull	☐ Grilla
	☐ Lundërza	☐ Rosa e përhime
	☐ Dhia e egër	☐ Bishtëgjela
	☐ Kaproll	☐ Sqepluga
	☐ Baldosë	☐ Marsatorja
	☐ Ujk	☐ Shapkë uji
	☐ Çakall	☐ Bajza
	☐ Derr i egër	☐ Thëllëzë mali
	☐ Lepur i egër	☐ Pëllumb i egër
	☐ Dhelpër	☐ Shapka
	☐ Zardafi ose kunadhja gushëverdhe	☐ Turtulli
	☐ Shqarthe ose kunadhja gushëbardhe	☐ Shkurta
		☐ Lauresha
		☐ Pelikani kaçurrel

SPECIA: (Vendosni një kryq mbi specien si dhe numri i invenarizuar).

IDENTIFIKIMI: (Jepni mënyrat e identifikimit sipas rasteve të listuara. Për çdo rast vendosni kryqin apo kryqet në kuadratet përkatëse. Në raset kur nuk është e listuar ose ka edhe një element tjetër identifikues vendosini shënjën tek “Tjetër”).

SHËNIME: (Përshkruani ngjarjet e veçanta të hasura gjatë patrullimit ose për rastet që duhet të kenë informacion më tepër apo dhe sqarime plotësuese).